

Ilustracija: Ciril Horjak

Leto 2022 je bilo leto vojne, naj 2023 prinese mir!

AKTUALNO 80. obletnica prvega kongresa AFŽ

»Fašizem je hud sovražnik enakopravnosti žensk«

Ziva Vidmar, Sonja Lokar

V Bosanskem Petrovcu je bil od 6. do 8. decembra 1942 prvi kongres Antifašistične fronte žensk Jugoslavije. Tam je bilo 166 delegatk s skoraj vseh ozemelj nekdanje Jugoslavije. Slovenska delegacija je na kongres zamudila zaradi tifusa in drugih težav, a je Mara Rupena le še prispela na koncu. Že takrat so se ženske zavedale, kot je rekla ena od prisotnih: »Fašizem je hud sovražnik enakopravnosti žensk.«

Po 80 letih sta prišli pobudi za spominsko slovesnost in žensko konferenco tako iz Slovenije kakor iz Srbije. Žal je bila naša pobuda iz Slovenije prepoznana.

Ženska platforma za razvoj Srbije (ŽPRS) je s pomočjo fundacije Friedrich Ebert Stiftung (FES) organizirala dvodnevno srečanje žensk iz vse nekdanje Jugoslavije v Bosanskem Petrovcu in Bihaću. Srečanje je imelo tri cilje: počastiti spomin na AFŽ, opozoriti na pojave neofašizma in analizirati ženske boje proti njim danes ter okrepiti protifašistične povezave naprednih žensk na zahodnem Balkanu. Organizacija je bila zgledna. Bilo nas je čez sto delegatk z območja nekdanje Jugoslavije!

Proslava v Bosanskem Petrovcu

Na zgodovinski dan, 6. decembra, je bila slovesna akademija v Bosanskem Petrovcu, na kateri nas je pozdravil ženski pevski zbor Lira iz Banjaluke s partizanskimi pesmi-

Na slovesni akademiji je spregovorila tudi Sonja Lokar.

mi. Sonja Lokar je s svojim uvodnim nagovorom povezala slavno preteklost AFŽ in nove izzive ženskih bojev za mir, enakost in svobodo pri nas danes. V tem okviru so ji sledile s kratkimi analizami dogajanj doma Nada Bobičić (Srbija), Ivana Hadjievskaja (Severna Makedonija) in Ankica Čakardić (Hrvaška). Sledil je streljavični dramatizirani prikaz zgodovine žensk v nekdanji Jugoslaviji z naslovom »Politična zgodovina žensk v Črni gori«, ki pa univerzalno velja za vse nas, tudi v Sloveniji.

V Bihaću se je 7. decembra začela ženska konferenca, ki je obravnavala tri teme: dediščino AFŽ in njeno (ne)vidnost; žensko gibanje in desni ekstremizem na območju nekdanje Jugoslavije; žensko regionalno feministično povezovanje.

Konferenca se je začela s pozdravnimi predstavnic fundacije FES in organizacije ŽPRS, nato so nastopile s prikazi političnega stanja in ženskih gibanj v svojih državah predstavnice iz Srbije, BiH, Črne gore, Slovenije (Milena Šmit), Severne Makedonije in Hrvaške. Plenarno zasedanje se je razdelilo na tri skupine, ki so obravnavale zgoraj navedene teme.

Dediščina AFŽ in njena (ne)vidnost

Pri temi dediščina AFŽ in njena (ne)vidnost je zbudila precejšnjo pozornost dr. Vera Klopčič, predsednica Društva Dobrič (DD), ki je s sliko in besedo predstavila ne samo DD, marveč uspešno

NADALJEVANJE NA STRANI 2

NOVOLETNA POSLANICA

Vračanje vrednot narodnoosvobodilnega boja v šole

Marijan Križman
predsednik ZZB NOB Slovenije

Drage članice, spoštovani člani in privrženci Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije.

Za nami je zelo razgibano in ustvarjalno leto, leto, ki si ga bomo zapomnili po številnih volitvah, predvsem tistih, ki so nam prinesle novo vlado, s katero lahko normalno komuniciramo in izvajamo svoje dejavnosti. Za učinkovitejšo delovanje naše organizacije so bili pomembni stalni stiki z vsemi družbenimi deležniki na državni in občinskih ravneh. Kot civilnodružbena organizacija v javnem interesu smo si prizadevali za vključevanje stališč zveze in našega članstva v programska izhodišča za delovanje vlade, parlamenta in drugih državnih organizacij.

Na področju šolstva smo v dogovoru z Zavodom za šolstvo Republike Slovenije pripravili zahteve za vračanje vsebin in vrednot narodnoosvobodilnega boja ter njegovega pomena za slovenski narod v povezavi z osamosvajanjem v šolski kurikulum. V sklepni fazi je priprava zakona o prepovedi nacističnih in fašističnih simbolov in simbolov kolaboracije. Verjamem, da smo z ministrstvom za obrambo dosegli dogovor o stabilnem financiranju, saj se programska kapica vrača s sedanjih 24 na 33 odstotkov. Ministrstvo bo izdatno financiralo tudi obnovno grobišč in spomenikov, kar pomeni dodaten vir namenskega financiranja. Tako obnova čaka tudi večje spomenike, kot sta nekdanje taborišče na otoku Rab in spominsko obeležje Pohorskega bataljona. Iščemo rešitve za trajno financiranje našega Partizanskega pevskega zbora, katerega korenine segajo v narodnoosvobodilni boj in s svojo pesmijo pooseblja vrednote partizanskega boja. Rešitev pričakujemo od ministrstva za kulturo oziroma Javnega sklada Republike Slovenije za kulturne dejavnosti. Želimo tudi drugačno obravnavo dneva upora, ki je bil in je za ZZB praznik ustanovitve OF in partizanskega boja.

Dejavno smo sodelovali na čezmejnem in širšem mednarodnem

področju za spoštovanje vrednot in načel, ki so mednarodno pravno deklarirani in utemeljeni predvsem v dokumentih OZN (svoboda, mir, spoštovanje načel kolektivne varnosti, miroljubnega sodelovanja in razreševanja sporov ter vladavine prava, spoštovanje političnih, socialnih in ekonomskih človekovih pravic in svoboščin). Mednarodna dejavnost temelji na povezovanju protifašizma in protinacizma, na katerih je zgrajena sodobna Evropa. Na spominski slovesnosti na Poljani smo gostili vse stanovske organizacije republik nekdanje Jugoslavije, zdaj držav, razen Severne Makedonije. Sodelovanje smo dvignili na višjo raven, tako da so naša srečanja tematska in temeljijo na mednarodnem sodelovanju in oblikovanju skupnih izhodišč za vrednotenje polpretekle zgodovine, kar nas združuje v skupnem boju proti pojavom preoblikovanja zgodovinskih dejstev, skupnega boja proti največjemu zlu prejšnjega stoletja, fašizmu in nacizmu.

Dejstvo, da je predsednik ANPI Italije Gianfranco Pagliarulo letos februarja položil venec talcem v Gramozni jami, pove največ o našem sodelovanju, saj je to bil prvi predstavnik Italije, ki se je poklonil žrtvam italijanskega okupatorja v tem delu Slovenije.

Svobodna beseda je naš osrednji medij za medsebojno obveščanje in izmenjavo mnenj ter ponuja najširši in najcelovitejši pregled dejavnosti in delovanja celotne zveze. Želim si, da bi vas čim več sodelovalo s svojimi prispevki in tako sooblikovalo našo podobo v javnosti ob že zelo dobro pripravljenih proslavah in komemoracijah. Prisotnost na naših proslavah in komemoracijah pričakujemo od novoizvoljene predsednice države dr. Nataše Pirc Musar, ki sem ji ob izvolitvi v čestitki med drugim zapisal: »Pri nas se čas ni ustavil, le shranili smo ga kot najsvetlejši del zgodovine slovenskega naroda. To je naše poslanstvo, ki ga s ponosom opravljamo in prenašamo na mlajše rodove.«

Spoštovana bralka in bralec Svobodne besede, spoštovani člani in privrženci vrednot narodnoosvobodilnega boja in naše polpretekle zgodovine, naj z mislijo, ki sem jo poslal novi predsednici države ob njeni izvolitvi, končam svoj prispevek.

Ob prihajajočih praznikih vam želim veliko zdravja in uspeha, modrih odločitev, predvsem pa uspešno medsebojno povezovanje in sodelovanje za ohranjanje vrednot narodnoosvobodilnega boja in njegovih vrednot.

Srečno in zdravo novo leto 2023.

NADALJEVANJE S STRANI 1

»Fašizem je hud sovražnik enakopravnosti žensk«

povezavo med zgodovino in sedanjostjo. Nazorno je pokazala vzorec, po katerem se lahko zgledujejo ženske od drugod, zlasti v letu 2023, ko bodo 80. obletnice AFŽ v vseh naših državah. Zanimiva je bila Sauda Hadžović (BiH), ki je postavila temeljne točke za sklepe te skupine. AFŽ je bila konstitutivna hrbtnica napredka, začela je boj proti patriarhatu, preživela do danes in je še zmeraj regionalno povezovalno množično gibanje za človekove ženske pravice. Tej podlagi so udeleženke še dodale: nujnost zbiranja arhivskega gradiva, zavzeti moramo šole nazaj, da se v šolah uči tudi o ženskem an-

faza podivjanega neoliberalizma« (dr. Ankica Čakardić). Na tej osnovi so ženske ugotavljale značilnosti (neo)fašizma in njegov vpliv na razmerja med spoloma. Na koncu so sklenile, kako naj spodbudijo povezovanje žensk za nekakšno novo »AFŽ internacionalo na Zahodnem Balkanu«. Iz izkušnje AFŽ bi kazalo prevzeti jasnost in konkretnost ciljev tega gibanja, način dela, ki temelji na osebni agitaciji in sodelovanju z odrinjenimi skupinami žensk, ter prizadevanje, da praraste v množično politično gibanje od spodaj navzgor.

Na končnem plenarnem zasedanju je bilo sprejeto vse, kar so

Ženska konferenca je potekala v Bihaću, tudi z udeležbo slovenskih predstavnic.

tifašističnem gibanju, enotne s(m)o bile, da naj se neha potvarjati zgodovina, in dodale boj proti neplačanemu ženskemu delu. Vsem je bilo jasno, da tega ne bomo dosegle takoj, ampak po korakih.

Pri tematiki žensko gibanje in desni ekstremizem na območju nekdanje Jugoslavije je bila rdeča nit: uradna deklarativna raven bi še šla, ampak ...! Nasprotovanja ženskemu gibanju so bolj ali manj prisotna povsod. Razširjene so neznanstvenosti in teorije zarot, nacionalizmi, nespoštovanje delitve cerkve od države, mizoginost, seksistični napadi v parlamentu, fizični napadi na aktivistke, neukrepanje policije. Še več, vznikajo neonacistične organizacije in desna politika celo organizira podskupine za nasilno delovanje. Problem je težji, ker nacionalistično-klerikalno-fašistična mentaliteta najbolje deluje takrat, ko je družba v napetosti in strahu. Zato je treba najti nevrvalgične točke na terenu, kjer se kot fašistična mentaliteta. Delovati je treba politično in znova »opismenjevati« ženske o metodah današnjega neofašizma. V tej skupini je Slovenijo zastopala Milena Šmit. Skupina je oblikovala sklep konference, da se na tleh nekdanje Jugoslavije organiziramo ženske v AFŽ SOS, kjer bomo hitro obveščale druga drugo o nesprejemljivih dogajanjih v zvezi z ženskami in se seveda nanje skupaj odzvale.

Žensko feministično povezovanje

Žensko regionalno feministično povezovanje je bila najštevilnejša skupina, ki jo je moderirala Sonja Lokar. Seveda so morale najprej odrediti, kaj imajo skupnega AFŽ, kaj so ključni izzivi danes in za kaj si bomo prizadevale v prihodnosti. Skupen je protifašizem, danes pa neofašizem in vse tisto, kar ženskam jemlje ali krši človekove pravice. Torej: neofašizem je zadnja

vse tri skupine izluščile: povezave med AFŽ in sedanjostjo, ki se lahko vzpostavijo samo, če mladi že v šolah spoznavajo, kako so se za svobodo in enakost borile tudi ženske v narodnoosvobodilnem boju in po njem, v času socializma, med vojnami v devetdesetih, tranziciji itd. Takoj naj se vzpostavi AFŽ SOS in prihodnje leto začne delo za regionalno povezovanje, ki bo programsko temeljilo na sklepih 4. svetovne ženske konference OZN v Pekingu in na Carigrajski konvenciji ter na naslednjih vrednotah: antifašizem, antineofašizem, sodelovanje in so-

■ V Bihaću je bila 7. decembra ženska konferenca, ki je obravnavala tri teme: dediščino AFŽ in njeno (ne)vidnost; žensko gibanje in desni ekstremizem na območju nekdanje Jugoslavije; žensko regionalno feministično povezovanje.

lidarnost med vsemi, ki se borimo na teh programskih in vrednostnih osnovah. Motivi povezovanja so: mir, družbena enakost, vzdržen razvoj in enaka politična moč žensk v družbenem odločanju. V pripravi je tudi skupen manifest konference.

Konferenca je pokazala, da po toliko letih napredne ženske v nekdanji Jugoslaviji še zmeraj gradimo svoje življenje in se povezujemo na posebni protifašistični in socialistični osnovi, ki je zahodni feminizem ne pozna, to je. na socialističnem feminizmu. Žal je bila beseda »socialističen« omenjena le trikrat.

■ DOGODKI Osvobojeno ozemlje v Železnikih

Partizanska polnočnica

Dogajalo se je 24. decembra 1944 na osvobojenem ozemlju v Železnikih. Tistega dne so se razširile govorice, da bo v stari cerkvi na pokopališču polnočnica. Ljudje so prihajali od vsepovsod, in to tudi taki, ki nikoli niso šli k polnočnici. Pred cerkvijo in v njej se je trlo ljudi.

V cerkvi so ženske in starejši moški sedeli v klopih, otroci pa smo stali pod korom. Ura je odbila polnoč. Zaigrale so orgle, vsi so stali, jokali in peli »Sveta noč – blažena noč«. Vrata so se na stečaj odprla in v cerkev je prikorakala četa partizanov. Strumno so stali na sredini cerkve. Prišel je tudi župnik. Ne vem, od kod je komandant Škofjeloškega odreda Oto Vrhunc - Blaž Ostrovihar pripeljal župnika. Nemci so namreč vse župnike preselili. Po naključju je ostal še eden pri Sv. Lenartu nad Lušo. Ko so ga Nemci iskali, je v delovni obleki žagal drva. Nemci so menili, da je sosedov hlapec, in ga tako zgrešili. Tako je še naprej maševal in pomagal partizanom.

V dneh proti koncu vojne so preko naših hribov drveli ubežniki, da bi čim prej prišli do Italije ali Avstrije. Zadnji dan vojne so na poti ustrelili štiri partizane. Med pobitimi je bil tudi brat mojega moža, študent elektrotehnike. Lenarški župnik je vse pokopal in si zapisoval njihove posebnosti. Z njegovo

Martina Wagner Košmelj na domu v Šiški

Pesmi padlim borcem iz 12. decembra 1944

pomočjo je tašča našla svojega pokojnega sina, ki so ga nato prekopal v Ljubljano.

***

Na pragu svobode, 5. aprila 1945, je v vasi Topole partizane napadla domobranska patrolja. Blaž je bil obkoljen in izdan ter ranjen v koleno. Da ga živega ne bi dobili, si je s pištolo vzel življenje. Že mrtvega so »ta beli« izmaličili. Domačini so pokojnika ponoči prepeljali v Železnike. Plemenita zdravnica Strnadova mu je po svojih močeh vsaj malo vrnila podobo. V gasilskem domu so legendarnega komandanta položili na mrtvaški oder. Borci

Titu

Tovariš Tito, vse pozdrave in sreče mnoge v pozne dni! To ti žele sinovi Slave: ukaži! V ogenj gremo mi!

in domačini so se od njega trumoma hodili poslavljati. Pokopali so ga z vojaškimi častmi.

***

Oto Vrhunc - Blaž Ostrovihar je bil tudi pesnik. Napisal je Pesmi padlim borcem, ki so bile natisnjene v partizanski tehniki Gropa v Martinj vrhu 15. aprila 1944.

Martina Wagner Košmelj

■ DOGODKI Minister Marjan Šarec

Venec k spomeniku Rudolfa Maistra

Ob državnem prazniku, dnevu Rudolfa Maistra, ki ga v Sloveniji praznujemo od leta 2005, smo pred spomenikom generalu v Vojkovi ulici v Ljubljani pripravili krajšo slovesnost s polaganjem vencev. Vence so položili minister Marjan Šarec, podžupan mestne občine Ljubljana Aleš Čerin in predsednica Zveze društev General Maister, mag. Lučka Lazarev Šerbec.

Slovesnost, ki jo pred spomenikom pred stavbo ministrstva za obrambo pripravljamo že tradicionalno, je le ena od oblik počastitve spomina na generala Maistra v obrambnem resorju. Po generalu Rudolfu Maistru je poimenovana

Polaganje venca v Vojkovi ulici v Ljubljani (Foto: Bruno Toič)

tudi Vojašnica generala Maistra v Mariboru, kjer ima svoj sedež 72. brigada Slovenske vojske, ki je prav

v spomin na Maistra 23. novembra praznovala svoj dan. S. B.

■ DOGODKI 80. obletnica prvega zasedanja AVNOJ v Bihaću

Velika množica v Jajcu

Borčevska organizacija mesta Bihać (UABNOR) je 24. novembra ob 80. obletnici prvega zasedanja AVNOJ v tem mestu pripravila slovesno akademijo. Ob tej priložnosti so Zvezi borcev za vrednote NOB Slovenije podelili plaketo za izreden prispevek k ohranjanju protifašističnih vrednot na območju nekdanje skupne države.

SABNOR Bosne in Hercegovine pa je 25. novembra organiziral tradicionalno spominsko prireditev ob 79. obletnici drugega zasedanja AVNOJ. V Jajcu se je zbralo okoli 5000 ljudi iz vseh krajev nekdanje skupne države, veliko tudi iz Slovenije. Predstavniki borčevski organizacij iz republik, nastalih iz nekdanje skupne domovine Jugoslavije, smo skupaj položili venec k spome-

niku v Jajcu. V imenu SABNOR Bosne in Hercegovine nas je pozdravil predsednik Sead Đulić, v imenu prisotnih delegacij pa je imel slavnostni nagovor sekretar SABNOR Črne gore Dragan Mitov Đurović.

Predstavniki ZZB NOB Slovenije kot tudi vsi drugi udeleženci iz Slovenije smo z udeležbo potrdili pomen drugega zasedanja AVNOJ, obenem pa smo se dostojno poklonili vsem padlim in umrlim partizanskim borcem in protifašistom. Rdeča nit prireditve je bila spoštovanje protifašistične tradicije in spoštovanje vrednot narodnoosvobodilnega boja ter aktiven upor po javom neofašizma v Evropi.

»Člani borčevskih in protifašističnih organizacij na območju nekdanje Jugoslavije se moramo danes

Polaganje skupnega venca na spominski slovesnosti v Jajcu

na osnovi skupne herojske partizanske zgodovine in vrednot, na katerih je bilo utemeljeno narodnoosvobodilno gibanje, s polno mero odgovornosti zavzemati za razvoj dobrih, vzajemno koristnih medsebojnih odnosov,« je menil vodja slovenske delegacije v Jajcu, Bojan Pahor. S. B.

V METEŽU ZGODOVINE Golišče nad Jevnico

Izdajalec pokazal le na določene domačije

Tudi letos sta krajevni organizaciji ZB za vrednote NOB Jevnica in Kresnice v športnem parku vrh Golišč nad Jevnico pripravili tradicionalno slovesnost v spomin na žrtve zločinov, ki so se pred 78 leti zgodili v teh krajih. Slovesnosti so se kot že nekaj let do zdaj udeležili učenci z učiteljicami podružničnih osnovnih šol iz Jevnice in Kresnic, župan občine Litija Franci Rokavec, krajanji obeh krajevskih skupnosti ter predstavniki območnega združenja borcev NOB Litija - Šmartno pri Litiji in drugi.

Učenci obeh šol so se med pohodom, ki je trajal slabi dve uri, ustavili pri spomenikih in se poklonili padlim borcem in žrtvam, katerih imena so vklesana na njih. Vse navzoče je pozdravil predsednik KO ZZB Kresnice Bojan Cimerman, slavnostni govornik pa je bil Štefan Trebec, ki je obudil spomine na tiste novembrske dni leta 1944, ko so bili storjeni najhujši zločini med drugo svetovno vojno v naših krajih.

V Zgornji Jevnici so 29. novembra pred 78 leti požgali Pintarjevo domačijo. V ognju je smrt doletela priletno gospodinjko Angelo Hvala. Naslednji dan, 30. novembra, so se v Goliščah razlegali pretresljivi kriki Končarjevih otrok, ko so jih zajeli ognjeni zublji. V ognju je umrlo šest otrok od šestega do petnajstega leta starosti in njihova mama. Še eno dekle, ki je po naključju prišlo mimo, je doletela enaka usoda. Sta-

Tradicionalna spominska slovesnost vrh Golišč nad Jevnico

rejšo hčer so prisilili, da je morala z volji odpeljati v dolino, kar so narpali. Z njo je morala še sovaščanka Angela Kobilšek. Ponoči je za obema izginila vsaka sled in njuna usoda ni bila nikoli znana. V Goliščah so požgali še šest domačij, vendar so si ljudje z begom v gozd rešili gola življenja. Med begom je bila ranjena Apatarjeva Francka. V Pengretovi hiši so našli bolnega 15-letnega partizana Tončka, ki je ležal na kmečki peči. Ustrelili so ga, hišo pa zažgali.

V Kresniškem Vrhu pri Krmelju so dočakale svoj žalostni konec v plamenih tri starejše ženske, domači Mici in Jožefa, ker pa je bila Francka odsotna, so zgrabili sosedo, Boštjančevo Franco, ki je po

naključju prišla mimo, ter jo porinili v ogenj. Tako kot v Goliščah pri Končarjevih, ko ni bilo doma očeta, se je tudi tu moralo ujemati število družinskih članov oziroma tistih, ki so bili obsojeni na uničenje. To dokazuje, da je bilo v ozadju izdajstvo. Požgali so namreč le določene domačije. Ta teror so izvajali pripadniki zloglasne nemške SS-divizije.

Program letošnje prireditve so oblikovali učenci pod vodstvom mentoric in mešani pevski zbor Miha Vahna pod vodstvom Natalije Šuštar. Irena Režek iz Jevnice je recitala pesem Jožeta Sevljaka in povezovala program, po končani slovesnosti pa je bilo tovariško srečanje.

Bojan Cimerman

DOGODKI Zapadno dolenski odred

Miklavžev pohod do tabora v Jelovki

OO ZB za vrednote NOB Šentrupert je v počastitev 80. obletnice ustanovitve Zapadno dolenskega odreda (ZPO) 3. decembra pripravil pohod v partizanski tabor Jelovka. ZDO je bila posebna partizanska enota, ki je takrat delovala v treh bataljonih in je štela 265 bork in borcev. Partizanski tabor v Jelovki je imel nared prva ležišča že 2. novembra 1942. Sam tabor je imel v svoji sestavi štiri zemljanke, pet šotorov, leseno barako, prvo pomoč, kuhinjo in klavnico.

Tabor je bil izhodišče za razne bojne akcije, njegovi uporabniki so imeli tudi zelo veliko raznih dejavnosti. Za dan mrtvih 1942 so na pokopališče v Šentrupertu na grobove padlim partizanom položili cvetje. Čez šest tednov so se pri Sv. Križu (danes Gabrovka) udeležili tudi polnočnice. Izvedli so enajst političnih mitingov in pet mobilizacijskih sestankov. Bili so tudi kulturno ozaveščeni, saj so imeli svoj pevski zbor, izdali pa so tudi tri številke glasila Stenski časopis. V taboru so varovali tudi tako imenovano »stiško tehniko«, to je bila tiskarna, ki je bila prvotno v samostanu Stična. V eni izmed barak, ki je bila malo bolj oddaljena od središča tabora, pa so si uredili tiskarno in jo poimenovali Urška. V decembru so ponatisnili več števil Slovenskega poročevalca in prvo številko ženske revije Naša žena. Tabor so uporabljali do 22. decembra 1942.

Pohoda, ki je po dveh letih premora potekal od domačije Gregorčič v Zabukovju, so se udeležili učenci Osnovne šole dr. Pavla Lunačka Šentrupert in vrtača Čebelica Šentrupert v spremstvu staršev in dveh mentoric ter več kot desetih drugih udeležencev. Pohod je bil organiziran v okviru krožka Cici planinec, potekal pa je po poti, ki so jo markirali člani Planinskega društva Polet Šentrupert. Krajša slovesnost je bila pri baraki, ki jo vzdržujejo člani ZB za vrednote NOB Šentrupert. Kulturni program so pripravili učenci pod mentorstvom učiteljice Katje Kramar Simončič. Obudili so spomin na dr. Pavla Lunačka

in domačinko - partizanko Vido Brest, Majdo Peterlin. Predsednik borčevske organizacije Šentrupert Jure Bizjak je spomnil na pomen Zapadno dolenskega tabora. Na pohodu je bil tudi Janez Valant, ki je podal širšo sliko pomena partizanskega boja na tem območju, prisoten pa je bil tudi praporščak ZB za vrednote NOB Šentrupert Sandi Pirh. Na koncu je otroke in vse druge obdaroval Miklavž, ki je pustil v taboru darila, in sicer takšna, kot so jih včasih od njega dobivali naši starši in stari starši (suho sadje, pomaračnice, mandarine, bomboni in pečen parkel).

Boštjan Sladič

KOLUMNA

Martin Premk

Mir v Dražgošah

VDražgošah bo kmalu po novemu letu spet slovesno. Dražgoše ostajajo največji slovenski pomnik partizanskega boja in vsako leto je tam tudi največja in najodmevnejša partizanska proslava. Vsako leto pa so žal tudi pomnik sprevrženega potvarjanja zgodovine, poniževanja partizanov ter žaljenja žrtev nacizma in fašizma. Zadnjih trideset let se vsakič v času proslave pojavljajo nove »resnice« o Dražgošah, ki z zgodovinskimi dejstvi nimajo nobene povezave. Tudi letos lahko pričakujemo kup blatenja o tem, kako je bila bitka nesmiselna, nepomembna, da je povzročila samo nepotrebne žrtve in podobne nesmisle. Cilj je seveda samo spreobračanje resnice o drugi svetovni vojni.

Ob 75. obletnici dražgoške bitke sem bil tudi sam govornik na proslavi in sem po govoru prejel kar nekaj besnih pisem. Skupno jim je bilo, da se niso niti malo dotikala zgodovinskih dejstev o dražgoški bitki ali česar koli povedanega v govoru, le ponavljala so razne propagandne nesmisle. Najbolj zanimivo pa je bilo dopisovanje, ki mi je očitalo »lomastenje po kosteh partizanov« glede na to, da je spomenik tudi grobnica, kjer so pokopani partizani. Zadnji del dopisovanja je šel takole:

»Lep pozdrav,

v celoti se strinjam z vami, da si grobišče v Dražgošah zasluži mir in dostojanstvo ter imena umrlih. Da pa lahko nadaljujemo dialog, mi prosim odgovorite na dve vprašanji:

Zakaj me naslavljate s 'komunističnim veteranom'? Nikoli nisem bil član ZKS ali katere koli druge stranke – za razliko od Vas. Zakaj ste mi sploh poslali to pismo? Nikoli nisem bil niti član ZZB (op. – leta 2017 nisem bil član ZZB) ali katerega koli državnega organa, ki bi urejal grobišča – za razliko od Vas.

Vnaprej hvala za odgovor

Lep dan

Martin Premk

Spoštovani, ker sem dovolj dolgo živel v komunističnih vrstah, si pač lahko dovolim, da če vidim človeka, ki je ujet v najbolj utesnjujoče šablone nekdanjega sistema ohranjanja in razvijanja revolucionarnih izročil, da ga pač uvrstim med ko-

munistične relikte. In s svojimi javnimi nastopi več kot sodite mednje. Drugo, kar se vas bolj tiče, pa je v prispevku v Dilemah, kjer opozarjam na vsakršno nespodobnost vaše sintagme o enem procentu, ki naj bi nasprotoval partizanom. Tega pa tudi najbolj zadržti varuh izročil v starih časih ne bi upali izreči.

Lep pozdrav

Ne razumem, na kak način sem ujet med 'komunistične relikte', saj nikoli nisem bil komunist. Menda pa imam pravico do svobode mišljenja in izražanja, ali pač ne?

in če se ne bi posluževali le žalitev in poniževanj, bi tudi pravilno povzeli moje besede, da se je zgolj en odstotek Slovencev (in nobena Slovenka) pridružil domobrancem in ne da je 'nasprotno-partizanom'. In kaj ima vse to skupaj z dostojno ureditvijo grobišča umrlih v Dražgošah?

Martin Premk

Potem odgovora ni bilo več, s kom pa je bilo to dopisovanje, je čisto nepomembno, čeprav ni težko uganiti, kateri sprebrnjenec rad pošilja takšna pisma. Tisti, ki drugače tako radi govorijo o spoštljivosti, povezovanju in resnici, ob dejanskemu razpravljanju na podlagi dejstev obmolknejo. Sožitje in medsebojno spoštovanje

nje med ljudmi se bosta dosegla le s podajanjem resnice in zgodovinskih dejstev, nikakor pa ne z vsiljevanjem političnih razlag zgodovine in iskanjem opravičila za sodelovanje z okupatorjem. Kajti opravičila za sodelovanje okupatorjem oziroma izdajo ni ne glede na to, kaj je nekoga vodilo na napačno stran zgodovine, ne glede na to, s kakšnimi vse izgovori bi danes to želel opravičiti ali spremeniti. Danes pa lahko te ljudi razumemo, in če bi se napačna stran končno le sama opravičila za izdajo in prosila odpuščanja, ne bi bilo več blatenja partizanstva. Namesto tega pa še vedno ne zmore drugega kot poniževanje partizanov in spreobračanje zgodovine. Prav Dražgoše so pravi kazalnik, koliko je slovenski »desnici« do zgodovinske resnice in povezovanja ali kot bi oni dejali »sprave«. Najprej se laže, žali, ponižuje, spreobrača se dogodke v Dražgošah, potem pa se čudijo, da ni »sprave«. Je ni in je ne bo. Vsem, ki jim je do zgodovinske resnice, je tudi nepotrebna.

Ob 75. obletnici dražgoške bitke sem bil tudi sam govornik na proslavi in sem po govoru prejel kar nekaj besnih pisem. Skupno jim je bilo, da se niso niti malo dotikala zgodovinskih dejstev o dražgoški bitki ali česar koli povedanega v govoru, le ponavljala so razne propagandne nesmisle.

KAJUHOVO LETO 2022 Loška dolina (12)

Mitingi pod Kajuhovim vodstvom

Zgodovina je hotela, da je Karel Destovnik - Kajuh na poseben način povezan z Loško dolino. Najprej je bil kot kulturnik 24. septembra 1943 prisoten na nam bližnjem Mašunu ob prisegi na Rabu ustanovljene Rabske brigade, kamor so se v veliki meri vključili tudi osvobodilni interniranci iz Loške doline, potem pa je kulturniška skupina XIV. divizije pod Kajuhovim vodstvom v času od septembra do novembra 1943 v Loški dolini priredila več mitingov, ki se jih stari ljudje še vedno spominjajo.

Marta Paulin - Brina piše, da je bila izredno dejavna kulturniška skupina XIV. divizije 23. septembra 1943 prisotna na Knežji Njivi pri ustanovitvi Loške, pozneje Bračičeve brigade, 24. septembra na Mašunu, 25. septembra v Babnem Polju, nato pa v gradu Snežniku in na začetku oktobra v Vrhniku. V prvem obdobju bivanja kulturniške skupine na Notranjskem, septembra 1943, se spominja mitingov v naslednjih vaseh po Loški dolini in okolici: Šmarata, Podgora, Dane, Podlož, Nadlesk, Pudob, Kozarišče, Iga vas, Babno Polje, Prezid, Nova vas, Vrhnika, Viševak, Žerovnica, Lož, Podcerkev, nato pa še Loški Potok in Studenec na Blokah. Nato so imeli miting 3. novembra 1943 na Petelinjku nad Poljanami, na dan oktobrske revolucije 7. novembra v Mrzli Jagi nad Jurščami, po nemški ofenzivi pa v novembru 1943 spet v Loški dolini, na Blokah in drugod: Šmarata, Vrhnika, Stari trg, Metulje, Topol, Ravne, Benete, Gora, Globel, Nova vas ... Tudi Kajuhova zbirka sedemindvajsetih pesmi je bila natisnjena novembra 1943 v gozdovih Javornikov na obrobju Loške doline na papirju iz gradu Snežnik, ki ga je v partizansko tehniko prinesel kurir Tone (Franc?) iz Viševka.

Kajuha so si v Loški dolini vsi zapomnili, saj so bili pesnikovi ognje-

Karl Destovnik - Kajuh recitira na mitingu v Starem trgu. (Fotografijo avtorja Jožeta Petka hrani Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Ljubljana.)

viti nastopi zelo navdušujoči in prepričljivi, zato se je o njih še dolgo in veliko govorilo.

»Strašno lepo in s poudarkom je recital,« se je njegovih besed še leta 2016 spominjala udeleženka mitinga v Starem trgu, takrat enajstletna Vilma Mlakar Prosenc, in ponovila nekaj verzov, ki so se ji usedli v srce. Marija Plos iz Podgore pa je ob fotografiji partizanskega mitinga v Starem trgu povedala: »Bilo je po nemški ofenzivi, ko smo bili pri dopoldanski nedeljski maši, potem pa so nas prestregli partizani in nas usmerili na miting, ki je potekal pri cerkvi. Spominjam se Kajuhovega obraza, ne pa tudi, kaj je recital. Pač pa se spomnim Matevža Haceta, ki je imel dolg govor. Govoril je zelo glasno in po domače.«

O Kajuhu je pogosto govorila tudi Meri Antončič, Grabnarjeva mama, saj je bil pesnik večkrat v njihovi gostilni v Podcerkvi. Sta-

noval pa je nekaj časa v Vrhniku pri Zakrajškovih in spal na njihovem divanu.

Tone Plos iz Vrhnike, ki je bil ob razpadu Italije star osem let in pol, pripoveduje o tem, kako sta njegovi mami, ki je bila šivilja, nekega dne jeseni 1943 dve partizanki prinesli padalsko svilo, da bi jima iz nje naredila bluzi. Mama se je kar takoj lotila krojenja in že čez kakšen dan sta ženski prišli bluzi iskat, vendar je bilo še za približno pol ure dela. Z njima je bil tudi moški, ki je sedel na zaboj za drva, in skupaj so čakali, da bo delo dokončano. Mimogrede je šivilja opazila, da ima moški ob strani razparane hlače, pa je ponudila, da mu jih bo zašila. Menil je, da to ni nič hudega in bo že sam zašil. Nazadnje pa ji je vseeno dal hlače, ki jih je prav hitro zakrpala na stroj. Ko so trije partizani odšli, je aktivistka, ki je bila priča dogodku, pomenljivo rekla šivilji: »Pa veš,

kdo je bil ta človek?« »Ja – kdo?« »Kajuh!« ... To pa ni bilo kar tako, saj so za Kajuha in njegove pesmi, ki so jih navduševale, vedeli že vsi in so komaj čakali, da bi ga slišali recitirati.

Do jeseni leta 1943, ko je bila v Vrhniku XIV. divizija, je bilo v vasi veliko hiš požganih, mnogo moških ustreljenih na Ulaki, drugi so bili v partizanih, nekateri prebivalci so bili internirani, preostali so se prebijali, kakor so vedeli in znali. Pesnik Karel Destovnik - Kajuh je ob doživljanju pretresljivega razdejavanja v Vrhniku zložil svojo zadnjo pesem z naslovom V slovenskih vaseh. Po njegovem nareku jo je, kot vemo, zapisala in ohranila Marta Paulin - Brina.

Kot je znano, je Kajuh, star komaj enaindvajset let, svojo življenjsko pot končal 22. februarja 1944 pri Belih Vodah nad Šoštanjem, prav blizu rodnega kraja.

Ob njem v Žlebniški hiši je bil takrat poleg drugih tudi Franc Bavec Gregorinov iz Podcerkve, pripadnik zaščitne enote divizijskega štaba, ki se je pozneje usodnega dne in pesnikove smrti velikokrat spominjal in pripovedoval o njem svoji družini, vaščanom in partizanskim tovarišem, ki jih je bilo iz njegove male vasi z njim vred kar trinajst v XIV. diviziji. Poleg poznejšega komisarja divizije Matevža Haceta ter Franca Bavca in Antona Žnidaršiča, ki sta bila člana zaščitne čete divizijskega štaba, so bili po različnih brigadah razpršeni še France Žnidaršič, Ludvik Gregorič, Janez Hace, Stanko Žnidaršič, Franci Strle, France Žnidaršič, Janez Mlakar, Ivan Žnidaršič, Ivan Strle in Jakob Kotnik.

France Bavec je bil, kot je pripovedoval, tistikrat s Kajuhom in drugimi v zgornji sobi pri Žlebniški in si je preobul nogavice, tudi Vera Hreščak, ki si je ravno oprala nogavice, je bila tam. Zelo utru-

jeni so bili, saj so dopoldne imeli hude boje. Kajuh je pri oknu gledal proti Šoštanju in omenil, kako blizu njegovega doma so in kako bi rad obiskal mamo, potem je sedel k pečici, stisnil puško med kolena in kar tam sede že malo zadremal, potem je mogoče legel, v tistem pa je že nekdo zakričal: »Napadeni smo!« Borci so bili naučeni, da se v takem primeru ne skače iz objekta, saj sovražnik računa na to, in France Bavec je rekel, da ne smejo iti ven. Kajuh se je spustil po stopnicah, še nekaj rekel gospodarju in njegovi ženi in v tem ga je že zadelo. Vse je šlo zelo hitro, prav bliskovito.

Nazadnje je naključje nanese, da sta padlega pesnika položila k zadnjemu počitku prav soborca iz krajev, kjer je Kajuh kot kulturnik s svojo skupino tako intenzivno deloval in kjer so ljudje tako občudovali njegove nastope na mitingih in ga željno poslušali, ko jim je s klenimi verzi vlival pogum in domoljubni ponos. Po usodni bitki sta ga na ukaz nadrejenih pokopala v začasni grob France Bavec Gregorinov in Tone Žnidaršič Mezinov, oba iz Podcerkve. Skromnemu Kajuhovemu pogrebu je prisostvovalo le nekaj ljudi, med njimi komisar enote, ki je spregovoril nekaj besed, in njegov namestnik Matevž Hace. Drugih ni bilo, tudi Brine ni bilo zraven. Pesnika so položili v jamo, ki sta jo izkopala in potem tudi zasula Kajuhova notranjska soborca France Bavec in Tone Žnidaršič iz divizijske zaščitne čete.

Milena Ožbolt

(Viri: Spletna stran Staeslike.cerknica.org, urednik Miloš Toni, Franc Bavec mlajši, Podcerkev, junij, oktober 2022, ustno, in Zvone Kržišnik: Patulja zvestobe, založba Borec in Partizanska knjiga, 1984)

V METEŽU ZGODOVINE Navrški vrh nad Ravnami na Koroškem

Ustanovitev OF za Guštanj in okolico

Združenje borcev za vrednote NOB Mežiške doline in Občinska organizacija ZB Ravne na Koroškem sta v spomin na 80. obletnico ustanovitve OF za Guštanj in okolico 12. oktobra leta 1942 na Veržunovem travniku na Navrškem vrhu 8. oktobra letos pripravila slovesnost. Po dveh letih je bil spet izveden tudi pohod izpred Gimnazije Ravne.

Pohodniki, več kot šestdeset se jih je zbralo, so se po gozdni poti napotili navzgor do kmetije Navršnik, kamor so prispeli po dobri uri hoje. Pohodnike in druge udeležence je na kmetiji pričakala dobra malica z domačimi dobrotami, ki jih je pripravila gospodarica Ančka s svojo hčerjo. Za prijetno razpoloženje so poskrbeli harmonikarji ansambla Prežihovega Voranca z Raven.

Po dobri uri prijateljskega druženja smo se podali na dobrega pol kilometra oddaljen vrh hriba, kjer stoji na travniku spomenik, posvečen ustanoviteljem OF za takratni Guštanj in okolico. Zbrane je pozdravila moderatorka Janja Širnik, ki je med drugim povedala, da v spomin na omenjeni dogodek ob-

čina Ravne 12. oktobra praznuje občinski praznik. Prisotne je nagovoril tudi predsednik ravenske Občinske organizacije ZB Maksimilijan Večko. Pripomnil je, da so bili pred leti na spominski slovesnosti na Navrškem vrhu slavnostni govorniki bližnji in daljni sorodniki ustanoviteljev OF, nekateri pa tudi niso želeli o tem javno spregovoriti.

Po nastopu harmonikarjev z venčkom partizanskih pesmi je spregovoril letošnji slavnostni govornik Vladimir Ovnič, upokojeveni dolgoletni profesor zgodovine na ravenski gimnaziji, predsednik Koroškega domoljubnega Društva Franjo Malgaj, pa tudi podpredse-

dnik Zveze društev generala Maistra. V svojem govoru je nanizal tudi razloge, ki so morda v Guštanju pripomogli k temu, da so dokaj pozno, šele leto dni po ustanovitvi OF v Ljubljani, spodbudile ljudi k uporu proti okupatorju. Spregovoril je tudi o nedavni proslavi v Libelcih, kjer smo se 2. oktobra spomnili dogodkov izpred stotih let, ko so bile Libelice po izglasovanem plebiscitu 10. oktobra 1920 po dveh letih »naporov in bojev« le priključene h Kraljevini Jugoslavije. Glavni pobudnik tega boja leta 1920 je bila družina na Sabotinovi kmetiji. Med drugo svetovno vojno so v sosednjem kraju v Avstriji še živeli ljudje, ki so se hote-

Aljaž Verhovnik, ravenski podžupan, Maksimilijan Večko in Stanislav Ovnič, predsednik Združenja borcev za vrednote NOB Mežiške doline, so k spomeniku položili venec.

Ustanovni člani OF

Na Navrškem vrhu so se 12. oktobra 1942 v popoldanskem času zbrali Beno Kotnik - Lubas, kmet iz Podgore, ki je bil pobudnik sestanka, Anton Metarnik, nadgozdar grofa Thurna, Janko Rožman, glavni računovodja grofa Thurna in tudi nečak škofa Rožmana, Alojz Vinkler, lesni trgovec, ter Vinko Krevh in Pavel Medvešek, ki sta bila delavca v guštanjski železarni. Na sestanku so se dogovorili o začetku upora proti delovanju okupatorja v Mežiški dolini. To nalogo je prevzel Beno Kotnik, ko ga je na domu obiskal Dušan Kveder - Tomaž, pozneje poveljnik narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije. Ta ga je seznanil s smernicami in sklepi, sprejetimi 27. aprila 1941 na ustanovnem zboru OF v Ljubljani.

li maščevati za to dogajanje, zato je okupator pobil vse člane Sabotinov družine in požgal domačijo.

Po nastopu Harmonikarjev Prežihovega Voranca, ki ga že deset let uspešno vodi Alen Rožej, 22. oktobra pa so praznovali tudi svojo 40. obletnico obstoja, so podelili

zlato plaketo ZZB NOB Slovenije Benu Kotniku, po domače Lubasu, za njegovo dolgoletno delo in širjenje vrednot narodnoosvobodilnega boja. Guštanj so leta 1952 preimenovali v Ravne na Koroškem.

Stanislav Ovnič

SPOROČILA Mednarodni taboriščni odbor Mauthausen

Novi spominski center v taborišču Gusen

Na majskem sestanku mednarodnega taboriščnega odbora Mauthausen (CIM) v Mauthausnu 13. maja 2022 so se člani odbora dogovorili, da bo ponovljena generalna skupščina v septembru 2022 v Luksemburgu. Maja 2022 sicer odboru ni uspelo izpeljati volitev novih članov izvršnega odbora. Na začetku sestanka v Luksemburgu 24. septembra 2022 se je zbralo 20 članov CIM iz sedemnajstih držav. Člane CIM je prek spletne povezave nagovoril častni predsednik CIM Dušan Stefančič. Pozval je k enotnosti odbora in zavezanosti ciljem nekdanjih taboriščnikov. Za predsednika je bil v nadaljevanju na volitvah potrjen Luksemburčan Guy Dockendorf (njegov drugi mandat), generalna sekretarka je postala Nemka Ingrid Bauz in glavna finančnica Slovenka Monika Kokalj Kočevar (njen drugi mandat).

Izvoljenih je bilo tudi pet podpredsednikov. Predsednik in finančnica sta podala pregled delovanja v zadnjih treh letih, saj se CIM zaradi epidemije covida več let ni srečal. Finančni izdatki so bili povezani predvsem z mednarodnim sodelovanjem in udeležbo na različnih sestankih. Monika Kokalj Kočevar je predstavila tudi dejavnosti CIM pri pripravah za projekt novega spominskega centra Gusen, ki bo del spominskega centra Mauthausen-Gusen. Avstrijska država je odkupila del zemljišč, kjer je bilo nekdanje koncentracijsko taborišče Gusen, in začela pripravo celovitega projekta. V naslednjih mesecih se bo zvrstilo več sestankov, na katerih bodo sodelovali tudi predstavniki CIM. Člani

odbora so se strinjali, da bo CIM pripravil potujočo razstavo o delovanju mednarodnega odbora, namen je, da se čim več ljudi seznanijo z zgodovino in delovanjem CIM. V odboru za pripravo je poleg francoskih in poljskih kolegov tudi Monika Kokalj Kočevar. CIM je pozval svoje člane, da nacionalni odbori pregledajo gradivo, ki ga hranijo, in pripravijo pomembnejše dokumente. V koncentracijskem taborišču Gusen I, II in III, je bilo od leta 1941 do 1945 več kot 1400 Slovencev,

žal Slovenci še nimamo. CIM bo v prihodnosti tudi prijavil mednarodni projekt Via Memoria Mauthausen, s čimer bodo predstavljene poti taboriščnikov v koncentracijsko taborišče Mauthausen in njegove podružnice. V ta namen so člani odbora dobili tudi gradivo za pripravo projekta v okviru razpisa Cultural Routes pri Svetu Evrope. To je nadnacionalno množično omrežje, ki deluje kot kanal za medkulturni dialog in spodbuja boljše poznavanje in razumevanje skupne evropske

Spominska plošča slovenskemu taboriščniku v Gusnu, nekdanji podružnici koncentracijskega taborišča Mauthausen

čez 600 jih je tam tudi umrlo. CIM bo pripravil tudi novo spletno stran, zato je predsednik pozval nacionalne delegacije, da pripravijo besedila o taboriščnikih v koncentracijskem taborišču Mauthausen in podružnicah za objavo na novi spletni strani. Hkrati naj bi bile nacionalne spletne strani taboriščnih odborov povezane na spletno stran CIM. Te

ske dediščine. S slovenske strani je predvideno, da bi v projekt vključili poti v taborišče Ljubelj in poti iz Begunjskih zaporov, Starega piskra, mariborskih zaporov in gradu Borl v Mauthausen in njegove podružnice. Ljubljanski del bi z zgodbo pripravil Muzej novejšje zgodovine Slovenije.

Monika Kokalj Kočevar

SPOROČILA Mladi za vrednote NOB

Graditev mladinske borčevske organizacije

Zveza združenj borcev za vrednote NOB (ZZB NOB) Slovenije že od leta 2013 postopno in vztrajno gradi svojo mladinsko organizacijo. Ta je bila sprva organizirana kot komisija, zdaj pa je že prerasla v avtonomno mladinsko organizacijo, ki zavzeto pridobiva nove člane in razvija svojo strukturo.

Mladi za vrednote NOB (MNOB) so mladinska organizacija, ki združuje vse mlade, stare od 15 do 29 let. MNOB delujejo kot krovna mladinska organizacija pri ZZB NOB Slovenije, kar pomeni, da so njeni člani najprej člani ZZB NOB oziroma njenih konstitutivnih združenj, nato pa še člani MNOB. Tako član MNOB s svojim 30. rojstnim dnevom preneha biti član ZZB NOB, temveč nadaljuje svoje članstvo v ZZB NOB, preneha mu le članstvo v mladinski organizaciji.

MNOB je svoje delovanje v zadnjih letih podkrepil z rednim organiziranjem obiskov svojih članov na proslavah in komemoracijah, ki potekajo v okviru ZZB NOB Slovenije. Začeli so tudi organizirati svoje lastne dogodke. Najbolj obiskana je serija tematsko-pogovornih večer-

rov, ki jih MNOB organizira vsakih nekaj mesecev. Ti večeri potekajo v formatu, da MNOB povabi predstavnika neke druge organizacije ali zanimivega posameznika, ta pa predstavi delovanje svoje organizacije ali zanimiv projekt, pri katerem sodeluje. Tako je MNOB med drugim gostil raperja Darka Nikolovskega, ki je gonilna ustvarjalna sila namizne igre »Postani partizan«, mlade politike iz Levice in Mladega

forumu, stotnika Slovenske vojske Franca Klemna in dr. Martina Premka, ki je v okviru enega takih večerov imel predavanje na temo »Zgodovina in propaganda«.

Eden večjih dogodkov, ki ga je MNOB uspelo organizirati kljub covidni epidemiji in njenim omejitvam delovanja, je bila okrogla miza Mladi in upor, na kateri so sodelovali partizanka prvoborka Malči Jakša, dr. Gorazd Kovačič in Žiga Novak. Glavni poudarek je bil na uporništvu mladih v času kakršnega koli zatiranja svobode in resnice.

MNOB trenutno želi razvejati svojo strukturo na raven pokrajinskih svetov. Organizacija, njeno delo in vrednote bodo tako bližje, tudi fizično, potencialnim novim članom, ki bodo lahko v svojem domačem okolju organizirali mladinske dejavnosti. Vsi, ki bi se želeli pridružiti MNOB ali izvedeti več, lahko pišete na e-poštni naslov: mladi@zzb-nob.si ali pa jih poiščete na Facebooku: fb.com/MladiZaVrednoteNOB in Instagramu @mladi_nob.

MNOB, avtor plakata Nate Fosky

KOLUMNA

Jože Poglajen

Grimsovo leto 33

»Razmere v Sloveniji so vse bolj podobne tistim v Nemčiji leta 1933,« je po porazu janševikov na referendumih, ki so jih sami zahtevali, ugotovil geolog po izobrazbi in po poklicu že 18 let poslanec SDS Branko Grims. In kot ob trditvah, da se Zemlja ne segreva, ampak ohlaja, je požel vsesplošen posmeh in zgražanje. Celotno iz nemškega veleposlaništva so mu sporočili, da v Sloveniji zdajšnje razmere niso niti približno podobne tistim nemškim iz leta 33 in da tako enačenje ni le neutemeljeno, ampak nevarno ...

Leta 1933 je namreč v Nemčiji oblast prevzel Adolf Hitler. Tisti Hitler, ki je že deset let prej s pištolo v roki v Münchenski pivnici Bürgerbräukeller dramatično vpil, da prevzema oblast. Za poskus državnega udara je bil obsojen na pet let ječe, toda v dokaj udobnem Landsbergu je vodja nacionalsocialistov odsedel samo 13 mesecev. Zapor je izkoristil, da je okreplil kult vodje, in začel se je nov pohod NSDAP na oblast. Toda nacisti se šele na volitvah leta 1930 z 2,6 odstotka glasov povzpnejo na 18 odstotkov in se uvrstijo na drugo mesto med strankami. Na novih volitvah julija 1932 dobijo že 37,4 odstotka ter postanejo največja stranka v parlamentu in predsednik Hindenburg konec januarja leta 1933 Hitlerja imenuje za kanclerja.

Prve njegove poteze so bile razpustitev rajhstaga in marca razpis novih volitev. Predvolilno kampanjo je spremljal nezasišlan ulični teror rjavosrajčnikov SA in SS, ki so se zlasti lotevali sindikalistov in komunistov. Večino od 81 poslancev komunistične stranke so zaprli v koncentracijsko taborišče Dachau. Rezultat tega ustrahovanja je bil, da je za nacistične na volitvah glasovalo 44 odstotkov volivcev. Tako so nacisti lahko s pomočjo katoliške stranke Zentrum sprejeli zakon o posebnih pooblastilih, s katerim je Hitler dobil proste roke za dokončno ukinitvev parlamentarne demokracije in uvedbo diktature.

Ob tem izletu v zgodovino se pokaže tudi nekaj podobnosti vzpona nemške NSDAP in SDS na oblast. Tudi janševiki naj bi spomladi leta 1994, ko je bilo jasno, da bodo Janšo zaradi afere Depala vas odstavili s funkcije obrambnega ministra, poskusili izvesti državni udar, a je afero Drnovškova vlada pometla pod preprogo. Janšo so zaprli deset let pozneje zaradi korupcije pri nakupu oklepnikov Patria, a tudi on na Dobu ni odsedel vse dosojene mu zaporne kazni. Kakor koli, SDS, takrat

jo je vodil še Jože Pučnik, je na volitvah leta 1992 dobil skromnih 3,34 odstotka. Potem je stranko prevzel Janša in socialdemokratsko retoriko stranke zamenjal s histeričnim protikomunizmom, sovražtvom do migrantov in domnevni zaščitništvom revnih in ubogih.

Leta 1996 se je Janšev SDS s 16,3 odstotka glasov zavihtel že na tretje mesto med strankami. Na volitvah leta 2004 je ta odstotek skoraj podvojil in Janša se je prvič povzpnil na oblast. In potem še dvakrat. Približno sedemletno vladanje je izkoristil zlasti za to, da je ne samo v vse državne, ampak tudi v vse javne institucije, kot je na primer RTV, nastavil sebi zveste kamerade.

Je torej hotel Grims povedati, da so tudi v Sloveniji razmere zrele za to, da Janša in janševiki – kot je to uspelo nacistom in Hitlerju leta 33 – prevzamejo neomejeno oblast? No, najbrž so to le Grimsove in še nekaterih esdeesovcev mokre sanje. Za kaj takega imajo komaj 23-odstotno podporo na volitvah. Če bi na kakšen koli način izsilili nove volitve, bi dobili še manj glasov.

Če je bil Hitler leta 1933 najbolj priljubljeni politik, je Janša na repu priljubljenosti med ljudmi in tudi njegova stranka vse bolj drsi v politični geto in se zato vse bolj nevarno radikalizira. Ne gre tudi spregledati, da si je Hitler že pred letom 1933 podredil policijo in hkrati ustvaril armado uličnih pretepačev v rjavih uniformah ter lastno varnostno SS-službo. Janša sicer ima – če je verjeti informacijam, ki so pricurljale v medije – organizirano lastno obveščevalno organizacijo, tistih nekaj deset obritih mladcev, ki občasno z iztegnjenimi rokami nastopajo na mitingih, pa se nikakor ne more primerjati z oddelki SA in SS. A vseeno morda ne bi bilo odveč, če bi državni varnostni organi temu namenili več pozornosti, s čimer bi pravočasno ohladili razgrete glave, ki kot Grims sanjajo o »nemških razmerah 1933« okrog slovenskega parlamenta.

Bolj verjetno je, da je Grims po svoji stari navadi dejstva obrnil na glavo. Da je torej hotel povedati, da so pri nas skrajnejši iz nemškega leta 1933 vsi, ki Janševega SDS ne marajo. Da so torej Golob in njegova koalicija tisti, ki uvajajo diktaturo v naši državi. Da so skrajnejši tisti, ki so na referendumih glasovali za potrditev v demokratično izvoljenem parlamentu sprejete zakone, dobri fantje in pravi demokrati pa Grimsovi kameradi, ki so hoteli te zakone zrušiti. Nekakšen narobe svet torej.

V METEŽU ZGODOVINE Matjaževa vojska (4)

Povojne oborožene skupine

Martin Premk

Uresničevanje načrtov ni bilo tako uspešno. Organiziranje opozicijskih Matjaževih odborov ali ilegalnih oblastnih odborov pod drugim imenom je bilo delno mogoče le v Prekmurju, Slovenskih gorah in delu Štajerske, ne toliko zaradi bližine meje kot zaradi šibke oblasti oziroma medvojnega odsotnosti Osvobodilne fronte in partizanske vojske v teh krajih. Tudi po vojni je bila nova oblast v teh krajih še vedno šibka in slabo organizirana. V Matjaževih odbore in oborožene skupine so se tam vključevali ljudje, ki so iz različnih vzrokov nasprotovali novi oblasti. Organizatorji so izkoriščali nekatere ljudi, ki so bili nezadovoljni s političnimi in družbenimi spremembami, ukrepi in politiko novih oblasti. Pri mladih fantih je bil vzrok za vstopanje v ilegalne skupine tudi odpor proti služenju vojaškega roka v JA. Čeprav so oborožene skupine imenovali Matjaževa vojska, te skupine niso bile podobne vojaškim enotam, temveč diverzantskim, terorističnim ali celo razbojniškim skupinam. Predvsem v največji »Sernečevi« skupini in drugih skupinah, ki so k nam vdirale iz Avstrije, so bili večinoma »zločinski tipi«, kot so jim rekli v takratnem žargonu. Med njimi so bili razbojniki, kriminalci, medvojni sodelavci okupatorja in dezertjerji.

V tujini izdelanih načrtov o ilegalni vojski in ilegalnih odborih s takimi skupinami zaradi »neprofesionalnosti vojakov« ni bilo mogoče izvesti. Povojno poimenovanje »banditizem«, kar pomeni organizirano razbojništvo, je torej v marsičem kar upravičeno. Njihovo delovanje je bilo »teroristično« in »diverzantsko«, kar pa težko ločimo od razbojništva: umori posameznih aktivistov, pripadnikov varnostnih služb, vojakov in miličnikov; teroriziranje prebivalstva po vaseh, na množičnih prireditvah, posilstva, mučenje, poniževanje, pretepanje in vlomi, ropi in napadi na zadrage, prodajalne, krajevne ljudske odbore, skladišča, pošte, tudi na postaje narodne milice in vojaške stražarice. Skupine Matjaževih vojske so iskale in zbiralale obveščevalne podatke, pridobivale zaupnike, vzdrževale kurirske zveze in razne kanale prek meje, tudi za tihotapljenje ljudi. Slovenija je bila takrat tudi »tranzitna« dežela za oborožene skupine iz preostale Jugoslavije. V delovanju Matjaževih vojske lahko zasledimo dve obdobji različnega delovanja. V letih 1946 in 1947 so poskušali organizirati »udarne grupe« in »udarne odrede«, ki so nastopali odkrito. Na terenu so bile take skupine poražene, njihovo delovanje in posebno uničenje pa izkoriščano v propagandne namene, predvsem z velikimi javnimi sojenji in časopisnimi članki. V letu 1948 in 1949 so

v Slovenijo zato pošiljali le manjše »diverzantske skupine« in kurirje. Delovanje se je preusmerilo predvsem na propagandno in obveščevalno dejavnost. Boj proti skupinam Matjaževih vojske je vodil UDV. Ta boj je bil srdit, uporabljala so se vsa sredstva. Drugačen boj proti zakrknjenim zločincem, ki so pripravljali ubijati, niti ni mogoč. Zato so razumljivi tudi ostri ukrepi proti tistim, ki so te skupine podpirali.

V letih od 1945 do 1949 je bilo ujetih ali ubitih 512 pripadnikov in organizatorjev oboroženih skupin. Aretiranih, obsojenih ali v boju ubitih je bilo 1325 podpornikov oboroženih skupin – največ v

Možnosti Matjaževih pokreta in Matjaževih vojske, največje povojne oborožene organizacije, da bi vplivala na razmere v Sloveniji ali jih sprejela, so bile pravzaprav nikakršne. Večina ljudi je podpirala ali pa vsaj sprejemala novo oblast in družbene spremembe. S svojimi zločini so »matjaževci« le izgubljali podporo pri ljudeh, ki so pravkar pretrpeli vojno. Nadaljevanje nasilja in ubijanja, na neki način »nadaljevanje vojne« oziroma netenje nove vojne, je tudi največji zločin dela emigracije, ki je vodil in organiziral Matjaževu vojsko. Delovanje Matjaževih vojske se je končalo, ko so jo zaradi spreminjenih odnosov do ZSSR prepoveda-

li, ki so skupaj z Američani spremljali dogodke v Jugoslaviji. Zunanji minister Velike Britanije Ernest Bevin je ameriškemu zunanjemu ministru 21. februarja 1949 napisal: »Popolnoma se strinjam z gospodom Cannonom, da bi vsaka podpora antititovskim elementom, na primer da se bivši ustaški ali četniški elementi uporabljajo v domovini na kakršenkoli način, šla neposredno na roko Sovjetom.«

Obveščevalni centri so bili ukinjeni, vodje so se preselili v Argentino ali druge države. To so opazili tudi v UDV za Slovenijo: »V zadnjem mesecu pa dobivamo podatke, da Amerikanci pristopajo k novim metodam. Tako ne računajo več na našo politično emigracijo, namreč kot na predstavnike naših narodov v inozemstvu, ker so spredvideli, da so pri jugoslovanskih narodih popolnoma kompromitirani in nimajo nobene zaslombe. Zaradi tega bodo in že ukinjajo ves Matjažev pokret ter pristopajo k čisti špijonaži. Naša emigracija, v kolikor bo ostala še v inozemstvu, se bo bavila izključno le s špijonažo brez kakršnih koli političnih koncepcij. Registrirano imamo, da se razni kompromitirani šefi OC-jev in njihovi sodelavci odseljujejo v Ameriko, mrežo, ki so jo pa postavili, pa bodo verjetno prevzeli drugi.« Pravljičica o kralju Matjažu in njegovi vojski pa se je takrat končala. (Konec)

V letih od 1945 do 1949 je bilo ujetih ali ubitih 512 pripadnikov in organizatorjev oboroženih skupin. Aretiranih, obsojenih ali v boju ubitih je bilo 1325 podpornikov oboroženih skupin – največ v letu 1947.

letu 1947, ko je bilo v boju ubitih 39 pripadnikov oboroženih skupin, sodišču pa predanih 173 pripadnikov, aretiranih 575 podpornikov in 533 obsojenih na prisilno delo, 42 pa izgnanih iz kraja bivališča. Po statistiki UDV so v letih od 1945 do 1949 oborožene skupine v Sloveniji ubile 24 ljudi. Vendar ta statistika na zajema vseh padlih vojakov in miličnikov, zato je pravo število verjetno še večje.

li Američani in Angleži. Položaj ob ukinitvi lepo opiše pismo ameriškega ambasadorja v Beogradu Cavendisha Cannona, ki je v pismu januarja 1949 ob zahtevi po takojšnji prekinitvi pošiljanja raznih skupin napisal ameriškemu zunanjemu ministru, da »v Jugoslaviji ne obstajajo tri izbire, pač pa samo dve izbiri: ali Tito ali pa vlada, ki bo slepo moskovsko orodje«. S prenehanjem pritiskov na Jugoslavijo so se strinjali tudi Angle-

PROJEKT KROKUS Tudi v slovenskih šolah

Spominjanje na 1,5 milijona umrlih otrok v holokavstu

Center judovske kulturne dediščine Sinagoga Maribor in Osnovna šola Starše sta pripravila krajšo slovesnost ob začetku projekta Krokus 2022/23 v Sloveniji. Udeležence je nagovoril in pozdravil župan občine Starše Stanislav Greifoner, slavnostna govorica pa je bila pobudnica začetka izvajanja tega projekta v Sloveniji, veleposlanica mag. Blanka Jamnišek z Ministrstva za zunanje zadeve Republike Slovenije. Slovesnega začetka projekta so se udeležili tudi predstavniki CJKD Sinagoga Maribor in ravnatelj Osnovne šole Starše Franc Kekec. Bogat kulturni program so pripravili učenci starške osnovne šole pod mentorstvom Leonide Babič in Tanje Šimek.

Projekt Krokus je nastal na Irskem na pobudo združenja HETI (Holocaust Education Ireland). Združenje mladim in šolarjem, starim deset let in več, podarja čebulice rumenih krocusov (žafrana), da jih posadijo v spomin na 1,5 milijona judovskih otrok, ki so umrli v holokavstu, in v spomin na tisoče drugih otrok, ki so bili žrtve nacističnih grozodejstev. Rumene cvetovi spominjajo na rumene Davidove zvezde, ki so jih bili Judje prisiljeni nositi v času nacistične vladavine. Krokus cveti proti koncu januarja, približno v času mednarodnega dneva spomina na žrtve holokavsta (27. januar). Ko ljudje občudujejo rože,

Projekt Krokus ima velik simbolni pomen. Arhiv Muzeuma Żydowskie, Galičija

učenci razložijo, kaj predstavljajo, in se spomnijo otrok, ki so umrli v holokavstu.

Pri projektu Krokus je ob njegovi ustanovitvi leta 2005 sodelovalo 6000 irskih učencev. Leta 2018

je bilo vanj vključenih že več kot 100.000 mladih iz Irske in še desetih evropskih držav. Upamo, da se bo projektu Krokus vsako leto pridruževalo vse več držav, dokler ne bo v njem sodelovala celotna Evropa in bo cvetelo več kot 1,5 milijona krocusov. V projektu sodeluje že veliko slovenskih šol, med njimi tudi Osnovna šola Starše. Naj zapišemo, da na tej šoli že vrsto let izvajajo različne projekte in prireditve ob mednarodnem dnevu spomina na holokavst, 27. januarja. Tudi sicer je spominjanje na tragedijo holokavsta med slovenskimi šolarji iz leta v leto več.

Dr. Marjan Toš

DOGODKI Zveza policijskih veteranskih društev Sever

Sprejem ob 33. obletnici akcije

Predsednik Republike Slovenije Borut Pahor je 30. novembra sprejel predstavnike Zveze policijskih veteranskih društev Sever. Pogovora so se udeležili dr. Tomaž Čas, predsednik, Alojzij Klančičar, podpredsednik, in Emerik Peterka, predsednik Policijskega veteranskega društva Ljubljana. Predsednik Pahor je gostom v uvodu čestital ob obletnici akcije Sever, ki so jo počastili s slovesnostjo v Portorožu.

Sogovorniki so se predsedniku Pahorju zahvalili za dobro sodelovanje in podporo v obeh predse-

dniških mandatih, ki se je odražala tako v udeležbah na njihovih prireditvah kakor z organizacijo posebnih dogodkov in sprejemov v Predsedniški palači. Strinjali so se, da je pomembno ohranjati spomin na ta čas. Predsednik Pahor je ob tem poudaril pomembno vlogo Združenja Sever in drugih veteranskih organizacij.

Predsednik Pahor je delegacijo sprejel ob 33. obletnici akcije Sever, ko so leta 1989 takratni organi za notranje zadeve z odločno akcijo zaščitili demokratične procese v

Delegacija Severja na obisku pri predsedniku Borutu Pahorju

Sloveniji. S tem so omogočili razvoj nadaljnjih demokratičnih dogodkov in prve demokratične volitve ter nastanek samostojne in neodvisne države Republike Slovenije.

Ker je bilo to tudi zadnje srečanje predsednika Pahorja s predstavniki Združenja Sever v času njegovega opravljanja funkcije predsednika republike, se jim je zahvalil za sodelovanje in opravljanje njihovega poslanstva ter jim zaželel, da bi tudi v prihodnje dosegali zastavljene cilje.

UPRS, foto: Nebojša Tejić/STA

SPOMENIKI Partizanski spomeniki na Geopediji (11)

Konrad Žilnik, heroj izpod Krvavice

V KAPLI PRI TABORU SE JE RODIL 16. 2. 1919
NARODNI HEROJ
KONRAD ŽILNIK - SLOBODAN
PADEL KOT ČLAN OKROŽNEGA
KOMITEJA ZA OKRAJ NIŠ
4. 3. 1944
SLAVA NJEGOVEMU SPOMINU
AVGUST 1986 OO ZZB NOV
ŽALEC

Bolska se je leno vila po zasneženem polju proti Gomilskemu in naprej skozi Grajsko vas proti Šempavlu (danes Preboldu), kjer jo je posrkala vase Savinja. Od špičaste Krvavice sem so priletele divje race in se spustile nad vodo, ki je ustvarjala majhna jezercica med ledenimi ploščami. V Kapli pri Taboru se je to noč, 16. februarja 1919, mizarju Viktorju in Ani Žilnik, roj. Florjan, rodil fantek. Dali so mu ime Konrad. Osem let je štel Kondi, ko se je družina preselila daleč na jugovzhod Jugoslavije, v Niš, kjer so ga vpisali v osnovno šolo. Pri šestnajstih letih je že delal v niški tovarni usnja in se izučil za krznarja.

V tem okolju se je povezal s komunisti in bil leta 1937 sprejet v KPJ. Po okupaciji Jugoslavije je bil Konrad Žilnik - Slobodan pri 22 letih že član Okrožnega komiteja KPJ. Avgusta 1941 je sodeloval v diverzantski akciji v hotelu Park v Nišu in pri napadu na rudnik Lece, kjer se je oblečen v nemško uniformo pojavil med sovražnikovo posadko, onеспособil nekaj vojakov in tako pripomogel k uspešni akciji.

Bil je zraven pri ustanovitvi Topliškega in Ozrenskega partizanskega odreda, v katerem je bil nekaj časa namestnik komandanta in

Kip Konrada Žilnika v Nišu (Wikimedia Commons).

v letih 1942-43 komandant. Odred je vodil v številne drzne napade na sovražnika. Bojeval se je s četniki v Popšici, pri Pirkovcu, Belem Potoku in na Crnem vrhu. S svojimi borci je napadel orožniško postajo Ražanj, onеспособil premogovnik v Sokobanji in pripravil atentat na okrajnega načelnika v Knjaževcu. Po ustanovitvi Timoškega partizanskega bataljona je bil odgovoren za delo na terenu. Konec leta 1943 je z bataljonom odšel na območje Pirot, kjer je nadaljeval delo Dušana Tackovića - Srečka in pripravljaj ustanovitev Narodnega odbora ter drugih protifašističnih organizacij. V začetku leta 1944 so njegov bataljon pri vasi Pajež obkolili četniki in bolgarski vojaki, ga v boju ranjena ujeli in odpeljali v vas Kozja, kjer so ga po nekajdnevnomu mučenju obglavili. Konrad Žilnik - Slobodan je bil za narodnega heroja razglašen

leta 1953, pokopan je v grobnici narodnih herojev v Nišu.

V partizanih je Konrad spoznal Mašo Šuvakovića in se z njo poročil, čeprav komunisti niso bili naklonjeni partizanskim porokam. Mašo so okupatorji leta 1942 zajeli, ko je bila v sedmem mesecu nosečnosti. Zaprli so jo v koncentracijsko taborišče Crveni krst. Pred strelski vod je stopila nekaj mesecev po rojstvu sina Želimira. Na Banjci so kot talca ustrelili tudi Konradove starše Ano in Viktorja.

V zaporniški bolnišnici so strogo čuvali skrivnost, da je Želimir sin

Spominska plošča, ki so jo leta 1986 odkrili na rojstni hiši Konrada Žilnika v Kapli vasi, je zdaj v prostorih občine Tabor.

Maše in Konrada. Babica in dedek po Maši sta iz Zemuna poslala v Niš Mašino sestro, ki ni imela otrok, da posvoji malega Želimira. Želimir Žilnik je postal prvošolček leta 1949. Iz tega časa je njegov pretresljiv spomin: ko je učiteljica pozvala otroke v razredu, naj vstanejo vsi, ki so izgubili starše med vojno, je od dvajsetih učencev vstala več kot polovica. V 60. letih je zaslovel kot filmski režiser, avtor jugoslovanskega »črnega vala«.

Stane Gradišnik

SPOROČILA 7316 zvezdic

Premaknjenih ali odstranjenih je bilo 415 spomenikov

Številka 7316 v naslovu pomeni prav toliko zvezdic na zemljevidu partizanskih spomenikov. 640 spomenikov, ki so označeni z modro zvezdico (8 odstotkov), je treba še obiskati in poslikati, 415 spomenikov, označenih z zeleno zvezdico (6 odstotkov), pa je bilo premaknjenih ali odstranjenih. Zadnje tedne so bili posebej dejavni: par Luštrek na ljubljanskih Žalah in v snežniških gozdovih kot tudi na hrvaški strani meje, Stane Gradišnik se je lotil pokopališča v Celju in spominskih lokacij Slovenj Gradca, Miloš Kermavnar skrbi za

poenotenje zapisov, Daniel Divjak navezuje stike z društvom izgnancev, italijanskimi veteranskimi organizacijami in vzdrževalci podatkovne zbirke žrtev druge svetovne vojne Sistory. Svojci padlih na Javorskem Pilu 1944 (grobnica 54 padlih, spomenik) bi si želeli spominske plošče z imeni padlih. Nekaj podatkov o padlih so sodelavci že pridobili. Mimogrede si lahko preberemo, s kakšnim veseljem so o pokončanju partizanskih »tolovajev« poročali v kolaborantskem časopisu z zavajajočim naslovom *Domoljub* (tretja stran). Našteli so

kar 155 mrtvih. Zgodovinske dogodke, ki so botrovali spomenikom na Nanosu, popisuje Primož Plahuta v tržaški *Mladiki*: Italijanska ofenziva na Nanosu aprila 1942.

Med predlogi, ki jih državljeni pošiljajo vladi, smo zasledili poziv za ustanovitev državne komisije za nadzor nad partizanskimi spomeniki. Glasujemo zanj! Ponavljam poziv k sodelovanju pri našem prostovoljnem spomeniškem projektu. Preberite si ga v oktobrski okrožnici na servisnih straneh projekta.

Miran Hladnik

DOGODKI

Snežni pohod do Košute

Snežni pohod do partizanske bolnice Košute smo uspešno izpeljali. Skrbnik Milan Tičar nas je pričakal s pecivom in napitkom. Prišli so tudi Besničani. Spomnili smo se 222. obletnice rojstva našega velikega pesnika Franceta Prešerna. Vsak je povedal kakšen njegov verz. Vlado Nikšič je na orglice zaigral partizansko pesem in recitiral pesem Ivana Minattija Na snidenje.

Franc Ekar, foto: Petra Lombar

KOMENTAR

France Križanič

Znatno poslabšanje BDP

V letošnjem tretjem četrtletju (obdobje od julija do septembra) so se pokazali znaki poslabšanja slovenskega bruto domačega produkta. Ustajljena kratica zanj je BDP, kaže pa vrednost ustvarjenih dobrin. V tem obdobju je bil sicer realno za dobre 3 odstotke večji od primerljivega lanskega, sodeč po obdelanih podatkih z očiščenjem vpliva sezone in koledarja pa je že upadal po 5,5 odstotka letno (Statistični urad Republike Slovenije). BDP je bil večji kot lani le zaradi predhodne rasti. Če se bo upadanje nadaljevalo, se bodo rezultati postopoma pokazali tudi v primerjavah ravni med leti. Poslabšanje BDP je posledica upada porabe države in umiritve rasti porabe gospodinjstev, medtem ko se je rast investicij in izvoza nadaljevala. Recesija se začelja na nepričakovan način. Gre tako rekoč za našo interno zadevo.

Poleg začetka upadanja BDP vzbujajo skrb inflacija. Indeks cen življenjskih potrebščin je bil letos novembra za 10 odstotkov višji kakor pred letom. Pri tem so se cene blaga povečale za 12 odstotkov, cene storitev pa za šest odstotkov, kar nakazuje, da gre za inflacijo, ki jo je povzročila rast stroškov in ne dohodkov. Ne gre torej za inflacijo povpraševanja.

Slovenska inflacija je dosegla vrh letos julija in avgusta, ko so bile cene za 11 odstotkov nad primerljivo lanskega ravno, v jesenskih mesecih pa se ni veliko umirila, a ne narašča več. Ko se bo začela visoka

raven cen električne energije za gospodarstvo prenašati na potrošnike, se bo inflacija spet pospešila.

Pregled spreminjanja nekaterih stroškov, iz katerih nastajajo sedanjí inflacijski pritiski, kaže, da so se cene industrijskih proizvajalcev med oktobrom 2021 in 2022 povečale za 21 odstotkov. Pri tem so se proizvodne cene v oskrbi z električno energijo dvignile kar za 128 odstotkov in proizvajalcem omogočile »zelo solidne dobičke«. V zadnjem letu se jim namreč stroški niso zelo povečali. Izjema je rast cen emisijskih kuponov, ki jih kupujejo termoelektrarne. To podražitev bi morala država v primeru omejitve cen elektrarnam kompenzirati s subvencijami. Osnutek Zakona o ukrepih za obvladovanje kriznih razmer na področju električne energije ima dobro dodelan mehanizem, ki daje pravno osnovo takšnemu nadomestilu.

Po drugi strani popušča pritisk rasti uvoznih cen. Vrh je dosegel maja, ko so bile skupne uvozne cene za 30 odstotkov, uvozne cene električne energije in plina pa za 203 odstotke višje kakor v enakem mesecu lani. V oktobru so bile uvozne cene še 18 odstotkov nad primerljivo lan-

ske ravno, medtem ko so bile cene uvoza električne energije in plina že dober odstotek pod njo.

Poleg regulacije cen električne energije mora slovenska država za zagotovitev nadaljevanja gospodarske rasti voditi tudi stabilno fiskalno politiko. V obdobju, ko Evropska centralna banka dviga obrestno mero, vodi omejevanje zaposlenosti, so potrebni ustrezni ukrepi za preprečitev vpliva energetske krize na nastanek recesije. V te ukrepe spadajo omenjene subvencije za nadomestilo vpliva omejevanja cen električne energije (lahko tudi zemeljskega plina) na izgube pri proizvajalcih ali dobaviteljih teh dobrin, spodbude za investicije v energetske sanacije stavb ter v izboljšanje energetske učinkovitosti proizvodnih procesov, pa tudi gradnja elektrarn, temelječih na obnovljivih virih energije. Sicer pa kaže še naprej oziroma celo intenzivnejše spodbujati investicije v raziskave in razvoj s pozitivnim vplivom na rast konkurenčnosti slovenskega gospodarstva, izvoza ter posledično dodane vrednosti, zaposlenosti in blaginje.

V letu 2021 je bilo v Sloveniji, merjeno s polnim delovnim časom, zaposleno 11.071 raziskovalcev, za 814 ali 8 odstotkov več kakor leto prej.

in razvoj je dosegal nekoliko nad en odstotek našega BDP. Slovenija je nato v soočanju s finančno krizo med letoma 2009 in 2013 svojo razvojno intenzivnost zelo povečala. Izdatki za raziskave in razvoj so 2013 dosegli 2,6 odstotkov BDP in bili še enkrat večji kot 2007. Od leta 2014 do 2017 je v Sloveniji sledilo zniževanje investicij v raziskave in razvoj (upad za 123 milijonov evrov ali za dobre 13 odstotkov; merjeno na delež v BDP pa na 1,9 odstotkov). Od 2018 do 2021 te investicije spet naraščajo. Tako je Slovenija lani v raziskave in razvoj vložila preko 1,1 milijarde evrov ali 2,1 odstotka svojega BDP. Te investicije so bile za 11 odstotkov večje kakor leta 2020.

Pomemben produkcijski dejavnik, ki skupaj s »človeškim kapitalom« oziroma delovno aktivnimi z višjo ali visoko izobrazbo ključno vpliva na rast produktivnosti in konkurenčnosti sodobnega gospodarstva, je število raziskovalcev. V letu 2021 je bilo v Sloveniji, merjeno s polnim delovnim časom, zaposleno 11.071 raziskovalcev, za 814 ali 8 odstotkov več kakor leto prej.

DOGODKI Grabeljškov večer

Prestreljene sanje

V Cankarjevi knjižnici Vrhnika je bil 17. oktobra tradicionalni Grabeljškov večer s predstavitvijo knjige Vlada Vrbiča o pesniku in partizanu Karlu Destovniku - Kajuhu *Prestreljene sanje*. Za glasbo na predstavitvi je z avtorskimi skladbami poskrbel pesnik in glasbenik dr. Primož Rus ob spremljavi prijateljev Dejana Mesca, Marte Kržič in Borisa Bezga.

Zbrane je nagovoril soorganizator prireditve, predsednik ZB za vrednote NOB Miran Štupica, nato pa je besedo prevzela direktorica CK Vrhnika Sonja Žakelj, ki je vodila prireditev in z avtorjem knjige Vladom Vrbičem izpeljala zanimiv pogovor o življenju in delu Karla Destovnika - Kajuha. Med drugim je poudarila: »Naš nocojšnji gost je Vlado Vrbič, publicist, kulturni delavec in nekdanji dolgoletni direktor Knjižnice Velenje. Bil je med snovalci kulturnega življenja v Šaleški dolini. Med drugim se je ukvarjal z varstvom kulturne dediščine in bil tudi med ustanovitelji znamenitega Pikinega festivala. Opravil je veliko domoznansko delo: spisal je sto portretov Šalečanov in jih zbral v Zalesčanskih portretih (Zalesje je izraz za Šaleško dolino, ki ga je uporabil Gustav Šilih, op. p).«

Vlado Vrbič je tudi urednik zbirke Kajuh 100, v kateri je lani izšlo njegovo delo *Prestreljene sanje*, roman o tem zanimivem šaleškem poetu, mladem uporniku, dijaku celjske gimnazije, partizanu, narodnem heroju, vodji kulturniške skupine pri 14. diviziji, Karlu Destovni-

ku - Kajuhu. S Kajuhom se je pisec dela ukvarjal od leta 1995 in v tem času veliko preverjal. Da je denimo dokazal, kdaj se je Kajuh rodil (13. decembra 1922), je angažiral grafologa in tako ugotovil, da so po drugi svetovni vojni njegov rojstni datum narobe navajali (19. december 1922). Kljub mladosti je Kajuh za seboj pustil presenetljivo veliko pesmi (129), ki niso danes nič manj aktualne, kot so bile pred skoraj osemdesetimi leti, in tudi mlade generacije so nekatere od njih že posvojile.

Roman *Prestreljene sanje* ni biografija, je poudaril pisec in dodal, da je hotel, da bi se knjiga, ki je izšla pri založbi Litera, brala kot zgodba, ki bo temeljila na dejstvih. Knjigo človek lahko prebere na mah, je ena tistih, za katere pravimo, da so »za požreti«, kar pomeni,

da pritegnejo in jih človek ne more odložiti, dokler jih ne prebere do zadnje strani, do tistega usodnega strela.

V letih od 1960 do 1989 je časopis Borec podeljeval Kajuhovo nagrado za dela s tematiko narodnoosvobodilne vojne in naš Karle Grabeljšek - Gaber je nagrado prejel dvakrat: bil je dobitnik prve nagrade v letu 1960 za roman *Most*, drugo pa je dobil v letu 1979 za vrsto mladinskih knjig.

Ob koncu predstavitve so glasbeniki še z dvema pesmima sklenili Grabeljškov večer. Prisotni pa so se zbrali na pogostitvi soorganizatorja ZB za vrednote NOB Vrhnika ter ob pogovorih obujali spomine na oba pesnika, pisatelja in partizana Karla Destovnika - Kajuha in Karla Grabeljška - Gabra.

Simon Seljak

OBLETNICA Lojze Kebe - Štefan

Usodni strel izdajalcev in Nemcev

Ob 80. obletnici smrti narodnega heroja Lojzeta Kebeta - Štefana se je ob njegovem grobu - spomeniku na Jamniku - 22. oktobra zbralo več kot 120 ljudi. Kot bi narava podoživljala tragičnost dogodka, je bil to deževen dan kakor že dolgo ne. Po uvodni himni v izvedbi MPZ Svoboda iz Stražišča s pevovodjem Andrejem Zupanom in pozdravnem nagovoru v imenu organizatorjev prireditve ZB NOB Kranj, KS Podblica in KO ZB NOB Besnica - Podblica je predsednik Franci Hrastnik še posebej pozdravil prisotne Kebetove sorodnike, hčer Nasto Katušin, njenega moža Nikolo, sinova Željka in Gorana ter vnukinjo Ivo.

Program je vodila učiteljica Podružnične šole Podblica Katja Cuderman, ki je med drugim dejala: »Tistega leta 1942 so Kebetov grob zastirale le zelene bukve. Danes to mesto krasi prekrasen spomenik in stojimo tu, prinašamo cvetje in zelenje, da ga ohranimo v lepem spominu in izrazimo hvaležnost, spoštovanje. Mi nismo prinesli ne sveč ne cvetja, prinesli smo lepe misli. Kako tople so besede, ki nam ogrejejo srce, ve vsakdo izmed nas.« Z recitacijami so Katjo dopolnili učenke, učenci in učiteljica Anica Kordež ter MPZ Svoboda iz Stražišča.

Slavnostni govornik Jožef Božidar Janež, predsednik ZB NOB Kranj, je orisal potek okupacije Slovenije, težnje po slovenski zemlji ter opomnil na ukrepe in vso kru-

tost ravnanja okupatorjev s slovenskim narodom. Poudaril je vlogo in pomen Osvobodilne fronte, ki je zanelila odporiško in partizansko gibanje. Nato je orisal lik narodnega heroja Lojzeta Kebeta - Štefana:

Lojze Kebe Štefan

»Narodni heroj Lojze Kebe - Štefan se je rodil v Dolenjem Jezeru pri Cerknici. Po poklicu ključavničar je že pred vojno kot predan komunist in boljševik deloval v delavskem gibanju. Julija 1941 je bil med organizatorji vstaje pod Šmarno goro. Sodeloval je pri ustanovitvi Rašiške čete in Kamniškega bataljona. CK KPS je maja 1941 poslal na Gorenjsko svoja inštruktorja Lojzeta Kebeta in Toma Brejca.

Konec leta 1941 je postal politični komisar pri partizanskem štabu za Gorenjsko, pozneje politični komisar I. grupe odredov. Udeležil se je decembrske vstaje 1941 v Poljanski dolini in dražgoške bitke januarja 1942. Marca 1942 je postal član PK KPS za Gorenjsko. Znan je bil po izrednem pogumu in požrtvovalnosti. Bil je povsod, kjer je bilo treba pomagati številčno naglo rastočim odborom Osvobodilne fronte in partijskim celicam.

V zasedi izdajalcev in Nemcev na Jelovici, blizu tehnike Meta, je bil 16. oktobra 1942 Lojze Kebe smrtno ranjen v trebuh. V bolečinah se je privlekel do Jamnika, kjer so domačini, mlada aktivistka Milka Mohorič še posebej, v strogi tajnosti skrbeli zanj. Kljub skrbni negi je 20. oktobra 1942 umrl. Vaščani so ga pokopali v gozdčku nad Golim brdom ('v Kolombert'). Da Nemci groba ne bi našli in že mrtvega junaka oskrnili, so iznajdljivi Jamničani v bregu nad grobom požagali nekaj bukev, da so padle čez gomilo in jo tako skrile. Tu so mu že leta 1948 postavili obeležje, po letu 1962 pa je bilo mesto pokopa in spomenik urejeno na sedanji lokaciji, na jasi tik nad cesto iz Jamnika proti Kropi, od koder je obširen razgled po vsej Gorenjski okrog Kranja in Kamnika. Lojze Kebe - Štefan je bil 5. julija 1951 razglašen za narodnega heroja.«

Lado Nikšič

DOGODKI Slovesnost v Kučibregu

V spopadu z Nemci padlo 120 partizanov

Tudi letos so se v Kučibregu v hrvaški Istri spomnili žrtev vojnih spopadov z Nemci. Spominske slovesnosti so se udeležile delegacije iz občine Piran (župan Denio Zadković), Združenje borcev za vrednote NOB iz občine Piran (predsednik Bojan Česnik), delegacija iz občine Izola (župan Danilo Markočič), mestne občine Koper (župan Aleš Bržan), predsednik ZZB za vrednote NOB Slovenije Marijan Križman, takratna kandidatka za predsednico RS dr. Nataša Pirc Musar, predstavnik društva Tito iz Izole, podžupanja občine Ankaran ter številni predstavniki in župani občin in združenj iz hrvaške Istre.

zavezniške sile napadle Istro, a se to ni zgodilo. Nemška vojska je leta 1944 že izgubljala svojo moč, zlasti v bojih v takratni Sovjetski zvezi. V Istro je pridrvela z ogromno vojaško močjo: z okrog 50.000 možmi in 150 tanki ter drugim orožjem. Tako so 2. oktobra 1943 v bistvu že okupirali celotno Istro. Ubijali so nedolžne žrtve in požigali hiše. Adolf Hitler je namreč že nekoliko prej dal ukaz, da je treba Istro očistiti banditov, kot je imenoval partizane.

V tem delu Istre so delovale skupine VOS-a, 3. bataljon Istrskega odreda. Ta bataljon je imel četo italijanskih borcev. Njihov komandant

Polaganje vencev v Kučibregu

Spominska slovesnost je bila 6. novembra. Potem ko sta nastopila Moški pevski zbor iz Izole pod dirigentskim vodstvom Antona Baloha in Združeni pevski zbor Korona iz Umaga in Novigrada in ko je s svojim nastopom okrog tisoč navzočih očarala Marjetka Popovski, so udeležence pozdravili Frabrizio Vižintin, župan Buj, ter Branko Oplanit in Boris Miletič (Istrska županija). Nastopile so tudi učenke iz bližnje osnovne šole.

V hrvaški Istri je med drugo svetovno vojno izgubilo življenje veliko ljudi. Z Nemci in fašisti se je borilo 20.000 borcev, med njimi sedem

Boris Miletič je poudaril, da danes živimo bolje, a je med ljudmi manj zadovoljstva. Srečanje v Kučibregu smo končali na turistični kmetiji pri Mahničevih v Dragonji.

narodnih herojev. Boris Miletič je poudaril, da danes živimo bolje, a je med ljudmi manj zadovoljstva. Srečanje v Kučibregu smo končali na turistični kmetiji pri Mahničevih v Dragonji.

Kučibreg ob meji s Slovenijo je bil pred 78 leti prizorišče najhujše in najbolj krvave bitke v Istri, v kateri je na območju tega in okoliških krajev v srditih bojih z Nemci padlo 120 borcev, pripadnikov treh narodnosti. Po kapitulaciji Italije 8. septembra 1943 so se Nemci utrdili v okolici Trsta, ker so zmotno predvidevali, da bodo

je bil Stelio Fontanot, ki je padel. Komisar je bil Tržačan Ennio Agustini. Ta italijanska četa je v Istri doživela velike izgube. Preživeli so se umaknili na Kras k Tržaškemu udarnemu bataljonu - Battaglione assalto Trieste s komandantom Ricardom Giacuzziem. Vendar je ta četa na poti na Kras doživela tudi hude izgube ob nenadnem napadu Nemcev 22. marca 1944 pri Temnici.

Prve dni novembra 1944 je prišla na to območje II. brigada 43. istrske divizije. Z brigado Vladimir Gortan se je že proslavila v težkih bitkah v Gorskem kotarju. Borci so bili utrujeni in lačni, potrebni so bili počitka. Njihov cilj je bil iz notranjosti napasti nemške postojanke vzdolž obale, če bi prišlo do izkrcanja zaveznikov v Istri. V tej 43. istrski diviziji se je boril tudi italijanski bataljon Alma Vivoda.

Še večer prej, 3. novembra, so borci prisostvovali mitingu, ki so ga organizirali v vseh krajih v okolici (Topolovec, Gradin, Abitanti ...). Seveda so prisotnost tako močne formacije 600 borcev, ki se premika s konji in spremstvom, opazile nemške postojanke. Sovražnik se je odločil za napad. Napočilo je usodno jutro 4. novembra 1944. Ko je bil dan alarm, je bila brigada že tako rekoč obkoljena. Partizani so se bili prisiljeni boriti proti dvema in celo trem linijam obroča. Na tem območju so tistega usodnega dne bili tudi oddelki komande mesta Koper in Alma Vivoda. Nemci so takrat premagali partizane. Padlo je 120 borcev, ki so večinoma pokopani na pokopališču v Hrvojih, kjer je padlim v spomin, čast in slavo postavljena spominska plošča.

Franc Krajnc, Slovenski utrip

OBLETNICA Akademija v Novi Gorici

95. obletnica ustanovitve protifašistične organizacije TIGR

Mineva 95 let od ustanovitve tajne protifašistične organizacije TIGR, ki je med obema svetovnjima vojnama delovala na območju Primorske. V Novi Gorici so dogodek zaznamovali z akademijo. V novogoriškem gledališču je bil slavnostni govornik tržaški zgodovinar Milan Pahor, častni pokrovitelj dogodka pa minister za Slovence v zamejstvu in po svetu Matej Arčon.

TIGR je bil ustanovljen leta 1927 na Nanosu, kjer se je sešlo šest primorskih fantov. »To so bili odločni možje, ki so se odločili, da se uprejo italijanskemu fašizmu. Ta je v tistem času že močno korakal po Primorski, ki je po prvi svetovni vojni z Rapalsko pogodbo pripadla Italiji,« je povedal Gorazd Humar, predsednik Društva TIGR Primorske. Ime organizacije so sestavili iz začetnic mest in pokrajine, ki bi morali biti po mnenju ustanoviteljev vključeni v jugoslovanski državni okvir. To so bili Trst, Istra, Gorica, Reka.

»Udeleženci sestanka na Nanosu so se odločili za upor proti fašistom na več načinov. Eden od teh načinov je bil boj za slovenski jezik. Tigrovci so preprečevali učenje zgolj italijanskega jezika v osnovnih šolah in vrtcih. Zato so požgali kar nekaj vrtcev in šol, ki so jih imenovali potujčevalnice slovenskih otrok. Tigrovskega boja je bil tudi kulturni boj. Iz Jugoslavije so v nahrbtnikih tajno prenašali veliko slovenskih knjig, saj jih na Primorskem ni bilo mogoče dobiti,« je dodal Humar.

Zaradi načina delovanja TIGR v Italiji še danes velja za teroristično organizacijo. Potekajo sicer prizadevanja za rehabilitacijo tigrovcev, po-

Na akademiji v novogoriškem gledališču je bil slavnostni govornik tržaški zgodovinar Milan Pahor.

dobno kot tudi za rehabilitacijo bazičnih rodoljubov. Tigrovci so sicer delovali v trojkah. Med seboj so se poznali le člani trojke, samo vodilni v skupini je imel stike z naslednjo trojko oziroma z vodstvom. Na Primorskem ni bilo kraja, kjer ne bi delovale te trojke. Leta 1941 je italijanska oblast prišla devet članov TIGR-a in jih obtožila terorizma in vojnega vohunstva. Komunisti Pinka Tomažiča in štiri tigrovce – Viktorja Bobka, Ivana Ivančiča, Simona Kosa, Ivana Vadnala – so usmrtili na Opčinah, druge pa obsodili na dolge zaporne kazni. Takrat so onesposobili vse vodilne in najbolj borbene člane organizacije TIGR.

Ob začetku druge svetovne vojne so bili tigrovci zdesetkani. Zaporov ali smrti so se rešili le tisti, ki so zbežali v Jugoslavijo, pa še tam so se morali skrivati. 13. maja 1941 se je ena od tigrovskih trojk na Mali gori nad Ribnico zapletla v prvi oboroženi spopad po italijanski okupaciji. Tudi begunci so se med prvimi pridružili partizanom in se včlanili v komunistično partijo, redki pa so še naprej sodelovali z

obveščevalnimi službami zahodnih zaveznikov. Nekateri tigrovci so zavrnili sodelovanje v odporiškem gibanju pod vodstvom komunistov.

Tigrovskega boja ni bil edini boj zavednih Primorcev proti fašizmu. »Sem je treba vsekakor prišteti slovenske duhovnike na tem območju, tako imenovane Čedermace, ter red svečnikov svetega Pavla, izredno zavednih slovenskih duhovnikov, ki so učili slovenščino pri verouku v cerkvah. Z njimi je povezano delo slikarja Toneta Kralja, ki je v tem obdobju poslikal več kot 35 cerkva, tudi s skritimi podobami fašistov in ljudmi, oblečenimi v slovenske barve,« je spomnil Gorazd Humar.

Čeprav so se člani borili proti fašizmu in za osvoboditev primorskih Slovencev, je bil TIGR desetletja po drugi svetovni vojni zatajen. Svoje mesto je TIGR dobil šele po osamosvojitvi Slovenije. V zadnjih desetletjih so zgodovinarji začeli dejavneje raziskovati njegovo delovanje in pomen za Primorsko in Slovenijo.

S. B.

DOGODKI Jezerca pod Krvavcem

Pismo edinega še živečega borca

Občinska organizacija Združenja borcev za vrednote NOB Kranj Cerklje na Gorenjskem je na planini Jezerca pod Krvavcem 10. septembra obudila spomin na dogodek, ki so se zgodili v avgustu leta 1942. Na pohodu Druge grupe odredov z Dolenjskega na Štajersko je 13. avgusta 1942 nad Davovcem v boju z nemškimi policisti in raztrganci padlo 16 borcev te enote in Kokrškega odreda, do 20. avgusta 1942 pa v okolici Jezerc in drugod pod Krvavcem osem borcev obeh

Slavnostni govornik dr. Martin Premk, poslanec Državnega zbora Republike Slovenije in član predsedstva ZZB NOB Slovenije, je v svojem govoru ponovil najpomembnejše zgodovinsko dejstvo o drugi svetovni vojni pri nas: da so bili samo partizani oziroma Narodnoosvobodilna vojska in partizanski odredi Slovenije mednarodno priznana vojska protifašističnega zaveznitva, vsi njihovi domači nasprotniki pa del fašističnih in nacističnih oboroženih sil. Pripadniki

enot in en civilist, zajetih je bilo 14 borcev Krvavške čete in dva borca Druge grupe odredov.

S pesmijo Hej tovariši ob spremeljavni harmonike harmonikarja Darka in prihodom praporščakov in pohodnikov se je začela spominska slovesnost, posvečena spomenu na 80. obletnico bojev Krvavške čete in Druge grupe odredov. Tovariš Božidar Gorjan Bogo, še edini živeči borec Druge grupe odredov, ki je sodeloval v napadu iz zasede na Davovcu, je v pozdravnem pismu zapisal: »Povelje Glavnega poveljstva prepričati izseljevanje slovenskega življa s Štajerskega – Bizeljsko smo izvršili. Obnavljanje vašega vsakoletnega pohoda in srečanja je veliko dejanje in tudi to pot ste zmagali.« Pismo je prebral predsednik ZB NOB Ljubljana Center, tovariš Mihael Grobelnik. Spominske slovesnosti se je udeležil tudi župan občine Cerklje na Gorenjskem Franc Čebulj.

Slovenskega domobranstva pa so bili celo del zloglasne organizacije SS, ki je bila na mednarodnem vojaškemu sodišču v Nürnbergu razglašena za zločinsko organizacijo, odgovorna tudi za holokavst in najgrozovitejše zločine v zgodovini človeštva. Samo z jasnimi priznanjem tega se bo naša zgodovina prenehala zlorabljati za politične namene.

V kulturnem programu so sodelovali učenci Osnovne šole Davorina Jenka Cerklje na Gorenjskem: Zala Hudobivnik, Lovro Remic, Mej Rehberger, klarinetist Ambrož Hudobivnik in harmonikar Mark Starič z mentorico Špelo Srečnik. Slovesnosti se je udeležilo okoli 90 članov naše organizacije in privržencev. Po končani slovesnosti smo se tovariški družili pri Prgoznikovi planšariji.

Božo Janež

SPOROČILA Koledarji 2023

Narodne herojinje in heroji

Krajevna organizacija ZZB Ljubljana Zadobrovo je na pobudo več svojih članov in ob pomoči ter podpori zunanjih sodelavcev, podpornikov in Združenja ZZB Ljubljana Moste pripravila koledar z liki 12 slovenskih narodnih herojinj in herojev. Pri pripravi koledarja sta prostovoljno sodelovala člana predsedstva ZZB Slovenije Marjan Šiftar in dr. Martin Premk, ki je pripravil tudi izbor, ki upošteva tako spolno kot regionalno merilo, in kratke predstavitve vseh dvanajstih herojinj in herojev. Njihove fotografije so bile (proti plačilu) dobljene v Muzeju novejšje slovenske zgodovine.

OPRAVIČILO

V oktobrski številki Svobodne besede sta bili na strani 13 (v članku Trije bratje Cunder v NOB) napačno zapisani imeni dveh revolucionarjev: »Maks Sremsky« in »B. Zihherjem«. Za napako se bralcem opravičujemo in sporočamo pravilna priimka: Maks Strmecki in

Brane Zihherl.

Na isti strani (v članku Partizanska mati Antonija Balog) pa je bil napačno zapisan kraj rojstva Antonije Balog. Pravilno je: Antonija Balog, po domače Tončka, se je 13. januarja 1905 rodila v Dolenji Trebuši.

OBLETNICA 26. oktober 1941

Zgodovinska bitka na Čreti

Oktober je v Spodnji Savinjski dolini poleg vseh drugih dogodkov tudi v znamenju spomina na prvo frontalno bitko slovenskih partizanov z okupatorjevo vojsko na Štajerskem, ki je potekala na Čreti 26. oktobra 1941 z nekajkrat močnejšimi okupatorskimi silami. Tudi letos, po 81 letih od takratne bitke, se je na nekdanjem prizorišču prvo oktobrsko soboto zbralo nekaj sto ljudi in obudilo spomin na tisti čas druge svetovne vojne in boja za svobodo.

Ta zgodovinska bitka je dokaz izjemnega poguma borcev I. štajerskega bataljona in njihovega komandanta **Franca Rozmana - Staneta**, ki so v neenakem boju prizadejali okupatorju znatne izgube, sami pa so se v zavetju noči po več kot desetih napadih vedno novih okupatorjevih sil uspešno brez žrtev izvili iz obroča. Prva frontalna bitka je tako močno odmevala v okupirani Evropi, saj sta o njej razpravljala generalštab nemškega vermahta in sam Hitler. Vsekakor pa je ta bitka okupatorjem dala vedeti, da se slovenski narod ne bo dal kar tako pokoriti, kot so si zamisljali.

Spominsko slovesnost na Čreti so tudi tokrat družno organizirali: Združenje borcev za vrednote NOB Žalec in Mozirje, Društvo izgnancev Slovenije, OO Žalec, Območno združenje veteranov vojne za Slove-

nijo Spodnje Savinjske doline, Veteranske združenje Sever – odbor Žalec in Društvo generala Maistra Žalec. Kot vedno so za lačne in žejne želodce poskrbeli člani Planinskega društva Vransko. Že po tradiciji so srečanje in slovesno proslavo tudi letos obogatili Pihalni orkester Godbe Prebold pod vodstvom Marka Repnika, Mešani pevski zbor Pevskega društva Tabor pod vodstvom Karla Leskovca in letos nova recitatorka Olga Markovič, ki je pripravila scenarij kulturnega programa in prireditev povezovala. Svoj delež k slovesnemu obujanju spomina so dali praporščaki vseh treh veteranskih organizacij, Kulturno zgodovinsko društvo Triglav Kamnik, ki sodeluje na takšnih proslavah kot partizanska četa, pohodniki VDV brigade ZZB za vrednote NOB Mozirje, častna straža Slovenske vojske in seveda govorniki, ki so osvetlili nekdanji in deloma tudi sedanji čas, ki od nas zahteva znova velike napore in preizkušnje.

Z izbranimi besedami je udeležence nagovoril podžupan občine Nazarje **Bojan Štrukelj**, nato pa je delegacija, v kateri so bili Franc Hriberšek iz društva izgnancev – odbor Žalec, Marijan Turčič iz MD invalidov Žalec in Marjan Vodeb, predsednik ZB za vrednote NOB Žalec, med igranjem godbe in poklonom praporščakov položila venec pred

Župan občine Žalec Janko Kos

spomenik temu dogodku pred 81 leti. S pesmijo je slovesnost nadaljeval pevski zbor, ki je zapel pet pesmi, nato pa je zbrane nagovoril letošnji slavnostni govornik, župan občine Žalec **Janko Kos**. Poudaril je pomen ohranjanja spomina na takratne dogodke in osamosvojitveno vojno ter oboje povezal s sedanjim časom, ko smo priča obsojanja vredni ruski agresije na Ukrajino, ki ogroža tudi svetovni mir in povzroča vsestransko krizo.

Ob koncu slovesnosti je udeležence pozdravil še novi predsednik ZB za vrednote NOB Žalec **Marjan Vodeb** in se vsem zahvalil za udeležbo: »Mlada generacija si vojn in sovraštva ne želi in srčno upam, da pripadam tisti generaciji, ki ji bo uspelo brez potvarjanja zgodovinskih dejstev vrednote borcev ohraniti in prenesti na mlajše rodove.« Vse povabil, da se prihodnje leta znova snidejo na partizanski Čreti.

Darko Naraglav

V SLIKI IN BESEDI

Vuzenica:

Na Vuzenici je moderater Matjaž Jeznik 11. novembra predstavil nedavno nastanjeno knjižico z naslovom Obujeni spomini – upor na Sv. Primožu. To gradivo so leta 1972, točno pred 50 leti, zbrali učenci Podružnične šole Sv. Primož pod mentorstvom tovariša Franca Škergeta. V knjižici so v sliki in besedi predstavljeni nekateri dogodki iz narodnoosvobodilnega boja na Svetem Primožu na Pohorju. Zapiso so nastali po pričevanju udeležencev, njihovih sorodnikov in krajanov. Sama predstavitev knjižice je bila odlično pripravljena. Matjaž je med obiskovalci vzbudil veliko zanimanje za knjižico. S skromnimi zahvalami smo se zahvalili vsem deležnikom pri nastajanju knjižice.

V drugem delu srečanja je o protifašizmu spregovoril naš gost, tovariš Milan Gorjanc, upokojeni polkovnik JLA in Slovenske vojske, danes vojaški analitik in član predsedstva ZVB NOB Slovenije. Popeljal nas je skozi obdobje druge svetovne vojne in vse do danes. Opozoril je na določene dogodke in jih osvetlil drugače, kakor smo vajeni, ter nam pokazal, da fašizem še vedno obstaja.

Naj spomnimo: »Fašizem je skupen izraz za skrajna nacionalistična, rasistična, osvajačna in totalitarna desničarska gibanja, ideologije in politične sisteme, katerih cilj je ohraniti kapitalizem kot večer od boga dan sistem. Zato je socializem zanje še posebej nevaren, saj propagira enakopravnost za vse. Fašizem je tudi pohlep po tujem bogastvu in ozemlju. Fašisti se imajo za večvredne nasproti drugim narodom, še zlasti Slovanom in Judom.«

Na prireditvi je bila prisotna tudi partizanka in pisateljica Valerija Skrinar Trz - Valči. Ob tej priliki smo se njej ter Saši in Frenku Jankoviču zahvalili za njihov neprecenljivi prispevek pri ohranjanju vrednot narodnoosvobodilnega boja. Po uradnem delu prireditve smo se družili do poznih ur.

Matjaž Tomažič

Štjak:

Spominski plošči na stari osnovni šoli na Štjaku, prva spominja na boj primorskih žena, ki so se v tej prelepi vasi na območju Vrhov zbrale 2. februarja 1944 na prvi pokrajinski konferenci, druga pa na zborovanje mladine Primorske od 29. februarja do 1. marca 1944 na prvi pokrajinski konferenci Zveze socialistične mladine, sta bili v zelo slabem stanju in potrebni obnove. Na pobudo predsednika sežanske borčevske organizacije Bojana Pahorja ju je obnovil interpretator kulturne dediščine Srečko Rože iz Preloži pri Lovki, ki se je v teh dneh zaradi restavratorskega dela večkrat zadrževal na Vrhov, kot domačini imenujejo gričevnato planoto nad strugo reke Raše in potokom Branica, naravno mejo med Krasom in Vipavsko dolino.

Na zgornji plošči, ki so jo primorske žene dale izdelati leta 1954, je obnovil 99 črk in števil ter zvezdo; na spodnji tabli, ki jo je postavila Občinska konferenca ZSMS maja 1979. leta ter je izdelana iz svetlejšega belega marmorja, ki je bil v času izdelave nekaj lepega, vendar je slabo odporen proti vremenskim vplivom, pa dodatnih 93 črk in števil. Ob tem je povedal: »Ko sta bili obe tabli očiščeni nesnage, prahu in stare barve črk, sem prevlekel z osnovno in drugim posebnim slojem barv, ki je odporen proti zunanjim vremenskim vplivom. Nanesel sem še končni brezbarvni silikonski prozorni premaz za zaščito kamna.«

Olga Knez

Bovec:

Občinska zveza za vrednote NOB v občini Bovec je tudi letos kakor vsa leta do zdaj pripravila in s pomočjo krajevne skupnosti izvedla zelo obiskano žalno slovesnost ob dnevu spomina na mrtve in padle borce za svobodo v spominskem kompleksu na pokopališču v Bovcu.

Komemoracija se je ob tradicionalnem sprevedu z Bovškega trga zaključila pred spomenikom padlim partizanom na pokopališču. Žalna slovesnost je potekala ob skupnem programu KD Golobar in učenk Osnovne šole Bovec

ter nepogrešljivega MPZ Golobar, ki ga še vedno vodi 94-letni zborovodja – tovariš Danilo Durjava, ki je hkrati tudi borec. Slovesnost je bila povezana s petjem partizanskih pesmi. Z ganljivimi in zelo izbranimi besedami je spominsko slovesnost sklenil bovški župan Valter Mlekuž. Njegove besede niso zvenele samo ob spominih na tragične dogodke, temveč so opominjale vse prisotne k čuvanju tradicij in ohranjanju vrednot, predvsem pa k spoštovanju narodnoosvobodilnega boja.

Tudi letos so spominske slovesnosti s polaganjem vencev potekale tudi v Benečiji. Prireditve je spremljal tudi MPZ Golobar. Žalne slovesnosti so bile še pri spomenikih padlih borcev ob prisotnosti MPZ Golobar na pokopališču v vaseh Soča in Čezsoča, kjer se je ob lepem vremenu zbralo veliko ljudi.

Mitja Cuder

Trebneje:

Člani Občinske organizacije borcev za vrednote NOB Mokronog - Trebelno smo v sodelovanju z ZB za vrednote NOB Trebnje in Mirno 29. novembra na strelišču Praproče v Trebnjem že petič organizirali strelsko tekmovanje z zračno puško. Pri svojem delovanju v skladu s cilji naše organizacije skrbimo tudi za dejavnosti mladih, ki jih skušamo seznanjati z vojaškimi vrtilnami, med katere spada tudi strelstvo.

Tekmovanje je bilo organizirano za učence osnovne šole Temeniške in Mirnske doline ter za člane Združenja borcev za vrednote NOB Trebnje in sorodne veteranske organizacije. Našemu vabilu se je odzvalo deset ekip s skupno 33 tek-

Predstavniki Slovenske vojske so mladim predstavili vojaški poklic.

movalci. Na strelskem tekmovanju so se nam pridružili tudi vojaki iz vojašnice v Novem mestu, ki so mladim predstavili poklic vojaka in njihovo oborožitev ter opremo, kar so učenci zelo dobro sprejeli in postavljali vrsto vprašanj.

Streljanje se je izvedlo po pravilih Strelske zveze Slovenije. Tekmovalo se je ekipno in posamezno, ne glede na starost in spol. Ekipo so sestavljali štiri tekmovalci, v skupni rezultat pa se je štel rezultat najboljših treh. Streljalo se je z razdalje 10 metrov, tekmovalci pa so imeli na voljo 30 minut, neomejeno število poskusnih strel in 20 strel za oceno. Pri mladih so ekipo zmagale deklice iz Osnovne šole Trebnje, pri deklicah je bila najboljša Neža Dimnik (180 krogov), pri dečkih pa Jaka Renko (170 krogov). Pri članih so bili ekipno najboljši Borci Trebnje, posamično pa Janez Žurga (178 krogov).

Vsem zmagovalnim ekipam sta predsednik Združenja borcev Trebnje Boštjan Sladič in predsednik borcev Mokronog - Trebelno Mišo Hrovat podelila pokale, najboljšim posameznikom pa medalje in praktične nagrade podjetja Dana iz Mirne. Članom Strelskega društva Trebnje in podjetju Dana, d. o. o., Mirna se zahvaljujemo za pomoč pri izvedbi tekmovanja. Enaka zahvala velja predstavnikom Vojašnice Novo mesto.

Mišo Hrovat

Stari trg pri Ložu:

Na Ulaki, vzpetini nad Starim trgom v Loški dolini, stoji markanten spomenik z grobnico, postavljen leta 1953 v spomin žrtvam izdajstev in okupatorjevega nasilja med narodnoosvobodilnim bojem. Zasnovala sta ga arhitekt Vinko Glanz in kipar Boris Kalin. V notranjosti spomenika je grobnica, nad njo pa prostor s ploščami, na katerih so po vaseh izpisana imena 419 žrtev okupacije iz Loške doline, kar je več kot 10 odstotkov sedanjih prebivalcev občine Loška dolina.

Loško dolino so v začetku druge svetovne vojne zasedli Italijani. Domačini so se kmalu po zasedbi začeli organizirano bojevati proti okupatorju. V maju 1942 so Italijane za nekaj časa celo pregnali v Cerknico. Ti so se potem vrnili in v zloglasni roški ofenzivi so za njimi ostale požgane vasi, pobiti in internirani domačini. Na Ulaki so ustrelili 30 talcev iz Starega trga in Loža. Po kapitulaciji Italije so Loško dolino zasedli Nemci, a s tem narodnoosvobodilnega boja niso zatrli.

Kot že vrsto let do zdaj je tudi letos Krajevna organizacija združenja borcev za vrednote NOB Loška dolina pri spomeniku pripravila komemoracijo ob dnevu mrtvih 1. novembra ob 11. uri. Slavnostni govornik je bil Drago Frlan, predsednik Združenja borcev za vrednote NOB Cerknica. Poudaril je pomen narodnoosvobodilnega boja in pogum domačinov, ki so se zelo zgodaj odločili za boj proti okupatorju. Ob letošnjih 80. obletnici je osvetlil strahote roške ofenzive, ki so jih doživeli prebivalci Loške doline. Ob stoti obletnici rojstva je obudil spomin na pesnika Karla Destovnika - Kajuha, ki se je jeseni leta 1943 s kulturniško skupino 14. divizije mudil v Loški dolini in imel po vaseh vrsto mitingov, ki so pritegnili številne domačine. Kulturni program na komemoraciji so izvedli lokalni amaterski kulturni ustvarjalci in učenci Osnovne šole heroja Janeza Hribarja iz Starega trga pri Ložu.

Ida Turk

Slivnica, Hoče:

Že več let je v navadi, da zadnji petek v oktobru ZB za vrednote NOB občine Hoče - Slivnica, Društvo upokojencev Slivnica in otroci Osnovne šole Franca Lešnika - Vuka pripravijo komemoracijo ob grobu talcev v Čreti.

Letos smo komemoracijo pripravili 28. oktobra. Proslava je bila posvečena dvajsetim umlim talcem, ki so jih Nemci pripeljali iz zapore ter jih postrelili na obrobju gozda v Čreti. Misel na pobeg teh fantov in mož je bila neuresničljiva, saj so jih iz kaznilnice pripeljali na tovornjaku. Vsi so bili zvezani z žico po dva in dva skupaj.

Nemci so talce ubili samo zato, ker so v novembru 1944 enote VDV odgnale zagrozenega nemškega župana in erstgruppenfirerja, ki sta bila nevarna za NOV. Gestapo iz Maribora je takoj po tem dejanju enote VDV izdal nalog, da če se imenovana ne vrne v 24 urah, bo za vsako osebo ustreljenih deset talcev. Ker se izginula nista več vrnila, so Nemci 6. decembra 1944 grožnjo uresničili in v Čreti zločinsko pobili 20 talcev.

Na proslavo je prišlo nekaj otrok iz Osnovne šole Franca Lešnika Vuka Slivnica v spremstvu učiteljev. Na proslavo vsako leto pride tudi sin ustreljenega talca, ki zaradi tega zločina svojega očeta ni nikoli spoznal.

Proslavo je povezoval Peter Kovaček, šolarji so se predstavili s recitalom, zapel je tudi MePZ DU Slivnica. Nekaj misli o pomenu proslave in dogodku iz preteklosti, ki je zaznamoval ta kraj, pa je prebral predsednik OO ZB za vrednote NOB Slivnica - Hoče Boris Demšič. Po proslavi sta k spomeniku položila venec župan dr. Marko Soršak in Boris Demšič. Nekateri otroci so ob grobu prižgali sveče, nato pa smo se tiho razšli.

Simona Šifrar

Ribnica na Pohorju:

OO borcev za vrednote NOB Ribnica na Pohorju je ob občinskem prazniku Ribnice na Pohorju pripravil prireditev Slovenska pesem na Koroškem in v goste povabil najstarejši pliberški moški pevski zbor Foltej Hartman, ki prihaja izpod Pece na Koroškem in praznuje že 90 let uspešnega delovanja. Iskrena zvestoba pevcev, ljubezen do slovenske pesmi in do Koroške sta prepoznavni v njihovih izvrstnih vokalih.

Mirko Nachbar je predstavil pevce in zbor z bogato zgodovino petja od leta 1931 do danes, vsa prizadevanja za slovenski jezik, slovensko pesem in nas seznanil z njihovimi številnimi zasluženimi nagradami ter priznanji.

Franc Kuežnik, nečak priljubljenega pisatelja in profesorja Janka Mesnerja, nam je bral podjunščino v narečju, dela pisateljice Libuškega polja Milke Hartman, zbor pa je zapel tudi njene ganljive pesmi. Jožko Hudl, nekdanji ravnatelj, zdaj predsednik upokojencev v Pliberku, nam je povedal o vzponih in padcih slovenskega šolstva in slovenskega jezika na Koroškem, kako uspešno gospodarsko in kulturno deluje občina Pliberk na Koroškem, pa nam je obširno povedal mestni svetnik in kulturni referent Marko Trampuš.

Bili smo tudi zelo ponosni, da je bila z nami podpredsednica zveze koroških partizanov Mojca Koletnik. Spregovorila je o njihovem pomembnem delovanju na Koroškem in sodelovanju z drugimi organizacijami ZB za vrednote NOB v Sloveniji in republikah nekdanje Jugoslavije. Pevski program so popestrili tudi domači Ribniški fantje, ki že vrsto let s svojim ljudskim petjem bogatijo prireditve v naši občini in zunaj nje. Prejeli so že mnogo priznanj, najbolj ponosni pa so na zlato državno priznanje na srečanju ljudskih pevcev in na priznanje župana občine Ribnica na Pohorju. Skupaj smo menili, da je prepevanje v zborih najbolj priljubljena oblika petja, ki blagodejno vpliva na ljubitelje zborovske kulture. Tudi partizanska pesem je neposredna nosilka dediščine narodnoosvobodilnega boja in njegovih vrednot. V njenem najglobljem bistvu je zaobjeta ideja o boju za obstoj slovenskega naroda, in to z različnih vidikov, saj poje o junaštvu, bolečini in žalosti.

Združilo nas je petje slovenskih pesmi in stkali smo prijateljstvo. Ribniški fantje so se jim s petjem pridružili že na 43. pohodu na Komej, kjer jih je občinstvo prijazno sprejelo, z njimi prepevalo in jih nagradilo z aplavzom. Dogovorili smo se, da bomo podobna srečanja še organizirali, saj imajo na Koroškem bogato pevsko kulturo številnih odličnih pevskih zborov, kakor tudi pri nas.

Maksimiljana Ladinek, foto: Foltej Hartman

Logatec, Repentabor:

Ob 35. obletnici konca druge svetovne vojne so se člani Zveze borcev in občani Laz poklonili spominu na padlega borca Franca Nemgarja, ki je pokopan na pokopališču Repentabor. Istega dne je bila tudi slovesnost ob spominskem pohodu Po poteh Bazoviške brigade, ki so se je udeležili tudi Lažani. Vzklila je ideja o pobratenju občin Repentabor in Italiji in Logatec. Pred štirimi desetletji, 20. marca 1982, sta takratna župana Paolo Colja in

V SLIKI IN BESEDI

Franc Godina podpisala Listino o pobratenu obeh občin. Še danes se prebivalci obeh občin srečujejo na kulturnih, športnih in drugih prireditvah, sodelovanje pa poteka tudi na gospodarskem področju. Spominske slovesnosti, ki jo je po treh letih 12. novembra letos kot običajno pripravil KO ZB

NOB Logatec Laze, se je udeležil tudi takratni župan Logatca in se srečal z ženo Paola Colja, na grob nekdanjega župana pa je položil cvetje. Povečanje na slovesnost so se odzvali tudi člani Tržaške podružnice VZPI-ANPI z Natašo Skrk na čelu in županja Repentabora Tanja Kosmina. Spominsko slovesnost ob grobu Franca Nemgarja so pripravili Nada Čamerik, Vanda Lavrič, Magda Lipovec in Branko Simšič. Kratek postanek z enominutnim molkom in polaganjem cvetja je bil tudi pred spomenikom padlim borcem pri pokopališču in žrtvam fašizma v Repnu, malo daljši pa na Colu na kmetiji Pr' Strin' Veh, kjer so nam postregli s kavo in prigrizkom, še daljši postanek pa je bil na osmici pri Tonhu v Vrabčah.

Brane Pevec

Plavje:

V objemu noči so se 1. decembra 1941 v Jamškovi hiši na Plavjah zbrali pogumni možje s Plavij, Škofij in iz Ricmanj in se skupaj z Oskarjem Kovačičem odločili za upor. Že čez teden so se sestali še z Oskarjevim bratom Leonom in udeležencema iz Korošcev in Čampor. Tako je bil ustanovljen prvi odbor Osvobodilne fronte v slovenski Istri. Plamen upora je prižgal Oskar Kovačič, ki je ljudem pojasnjeval nujnost in pomen boja. Temu dogodku je posvečen praznik KS Škofije, osnovna šola pa nosi ime po Oskarju Kovačiču, slovenskem narodnem heroju.

Krajani, številni tudi iz koprške okolice, in zvesti pohodniki pod vodstvom Bojana Rovška in Julijana Torkarja so se tudi letos zbrali pred Jamškovo hišo. Predsednik KO ZB Škofije Vladimir Tul je v kratkem nagovoru orisal naš zgodovinski usodni čas in poudaril, kako pomembno je negovati spomine, »še posebno zdaj, ko bi hotele neke sile spreminjati zgodovino, zanikati pomen uporništvu proti nacifašizmu in povečevati neke druge vrednote«. Spominsko slovesnost so s krajšim recitalom obogatili članice KD Istrski grmič Škofije. Pred plavskim spomenikom NOB je vse zbrane pozdravil tudi predsednik sveta KS Matjaž Čok. Zatem so se udeleženci odpravili na pohod med vinograde in skozi gozd do spominskega znamenja, kjer je padel Danilo Pregarc iz Ricmanj. Na poti so bili prijazno pogoščeni pri družinah Letig in Berce. Pred slovesom pa jih je krajevna skupnost pogostila še v prostorih starejših občanov na Spodnjih Škofijah. Za vse je bil nepozaben dan, vreden ponovnega srečanja čez leto dni.

Vera Vezovnik

Ilirska Bistrica:

Člani ZB Ilirska Bistrica smo 11. oktobra položili cvetje k spomeniku materi enajstih partizanov, Jožefi Maslo. Zadnji sin, Lojze Maslo, partizan Brkinske čete, se je poslovil 10. oktobra v 97. letu starosti. Od Lojzeta smo se poslovili na Ostrožnem Brdu. Člani ZB Ilirska Bistrica smo ponosni, ker hranimo prapor partizanske Brkinske čete.

S. B.

Kukla:

Krajevna organizacija Zveze borcev za vrednote NOB Šentlambert - Tirna oziroma njeni člani iz Tirne so se konec oktobra lotili zahtevne obnove poti in spominskega obeležja kraške votline Kukla, v kateri se je med drugo svetovno vojno zdravil in skrival pred okupatorskimi vojniki narodni heroj Polde Eberl - Jamski.

Prvega septembra 1942 se je enota varnostne policije SS ob pomoči izdajalca, ki je pred časom bival v tej votlini, približala s severne strani po edinem možnem dostopu. V votlini si je takrat zdravil zlom noge Polde Eberl - Jamski. Edina možna pot do rešitve je bila vratolomni skok v prepadno strmino, s katerim si je Jamski rešil življenje. O tem dogodku obstaja tudi uradna zabeležka tajne državne policije in njenega urada iz Trbovelj pod naslovom »Akcija proti glavnemu terenskemu vodji Jamskemu, pri vasi Selce, okrožje Litija«. Poleg tega so na tej lokaciji v letu 1942 delovali tudi člani okrožnega odbora OF.

Votlina je približno dva kilometra od kmetije Pr' Šimnovc iz zaselka Selce, visoko nad kanjonom reke Save. Je težje dostopna, zato so člani naše organizacije zahtevali, pa tudi dokaj nevarni dostop do votline zavarovali tako, da so z drevesnimi debli obnovili levi del spusta, na desni strani pa so namestili jekleno pletenico, ki tako omogoča varen spust do votline. Poleg tega je naš član, kamnosek Juvan Matej, obnovil spominsko ploščo pred votlino, ki nas spominja na te dogodke med narodnoosvobodilnim bojem. Gospodar domačije Pr' Šimnovc Matjaž Garanti je vse sodelujoče v delovni akciji pogostil z bogatim kosilom.

Jože Čibej

Jarmovec:

13. oktobra se je nekaj predstavnikov planinske skupine Osnovne šole Podgora Kutežovo s predstavnicjo Zveze združenih borcev za vrednote NOB Ilirska Bistrica Karmen Ličan odpravilo na Jarmovec do spomenika v obliki letalskega krila, ki je postavljen v spomin Josipu Križaju.

8. oktober 1948 je bil megljen dan in prav megla je botrovala letalski nesreči, ki je vzela življenje tega domoljubnega primorskega pilota. Ob spomeniku smo poslušali kratek oris njegovega življenja, spoštovanje pa pokazali z dvema recitacijama in slavnostnim zvokom trobente. K spomeniku smo položili tudi venec in prižgali svečko.

ZB NOB Ilirska Bistrica

Spominska slovesnost pri spomeniku Josipu Križaju na Jarmovcu

Koper:

Praznik Primorske so letos septembra s pesmijo, glasbo, recitalom in vihrajčimi zastavami praznovali tudi v Kopru. V dvorani Libertas, nekdanjih skladiščih soli ob morju, kjer je koncert potekal, pa je bila še zanimiva razstava o partizanskih fotografijah. Koncert, na katerem so bojne in partizanske pesmi odmevale skoraj polni dve uri, je izvajala izolska pevka in kitaristka Marjetka Popovski s svojo spremljevalno skupino.

Miran Pečenik in Marko Petelin na harmonikah, Savo Kralj na bas kitari, recitator Igor Rojc in pevke skupine Cvet v laseh so z Marjetko in pesmijo ustvarjali čudovit večer. Občinstvo, ki je ves čas prepevalo zraven, je še dodatno ogrevalo ozračje. Zavihrale so tudi zastave prijateljev, ki so prišli iz Cerkna, Idrije, Baške grape, Šempetra in drugih krajev. Prišla je tudi predstavica koroških partizanov Mojca Koletnik. Dvorano so seveda napolnili mnogi domači obiskovalci, med njimi člani Zveze borcev Koper, katerih predsednik Vojko Vodopivec je vse tudi pozdravil in jim čestital ob prazniku. Bil je lep koncert, posvečen Primorski, Primorcem z uporno in dvignjeno glavo in vsem, ki cenijo njihove vrednote. In tako so tudi odmevale vse pesmi do konca koncerta s himno Vstajenje Primorske.

S. B.

Bedenica:

Člani Pokrajinskega sveta Posavje (ZB NOB Krško, Brežice in Sevnica) ter predstavniki UABA iz Samoborja in mesta Sv. Ivan Zelina smo se 9. novembra poklonili spominu na padle borce Kozjanskega odreda na pokopališču v Bedenici (Republika Hrvaška).

S prižigom svečke smo se poklonili tudi češkemu župniku Ivanu Romichu, ki je tvegval svoje življenje ter je z vozom, pokritim s senom, prepeljal mrtve v Bedenico in jih na tem pokopališču pokopal.

Anka Zdovc

Gradec, Podravje:

Člani združenih borcev za vrednote NOB z območja Pokrajinskega sveta za Podravje se pred dnevom spomina na mrtve zadnji teden oktobra tradicionalno odpravijo na komemoracijo v avstrijski Gradec, kjer se na osrednjem pokopališču ob mednarodnem spomeniku žrtvam nacizma poklonijo njihovega spominu. Na spomeniku je vklesanih 2116 imen talcev, borcev proti nacifašizmu in dezertirjev, od tega je na spomeniku 1213 imen Slovencev in 661 trupel talcev je bilo iz mariborskih zaporov. Med tam pokopanimi je tudi 65 padlih borcev legendarnega Pohorskega bataljona. V enajstih jezikih žrtev na spomeniku piše: Čuvajte svobodo in mir, kajti dali smo zanjo življenja.

77 let po koncu najhujše morije v sodobni zgodovini Evrope si številni izmed nas le stežka predstavljamo, v kakšnih razmerah so v vojnih letih med letoma 1941 in 1945 živeli naši ljudje. To je bil čas, ko človek ni mogel biti svoboden, ko ni mogel govoriti v maternem jeziku in je že nemalokrat samo izmenjavajo, le nekaj besed s svojim najbližjim v slovenskem jeziku plačal z življenjem. Bil je to čas, ko je bil človek človeku volk. Ko je preživetje enega pomenilo smrt in izničenje drugega. In nenazadnje, žal je bil to čas, ki je razgalil najtemnejše strasti, ki se skrivajo v slehernem posamezniku – čas noči in trpljenja, brezumja in krivic, čas zaslužnjevanja in zatiranja.

Skupaj z praporščaki, se je komemoracije udeležilo več kot 200 ljudi.

Zato je danes še kako žalostno in nerazumljivo zanikanje vrednot partizanskega boja in povečevanje okupatorjevih pomagačev. Ali partizanski boj in nasploh odpor proti okupatorju, ni bil, boj za obstoj naroda, za jezik svojih mater in očetov, za svobodo in za svojo domovino. Brez njih bi danes ne bili tukaj, in ne bi govorili slovensko, predvsem pa ne bi imeli svoje države. Temelji, ki so leta 1991 služili za oblikovanje lastne države, so bili postavljeni na krvi partizank in partizanov. Brez požrtvovalnosti teh hrabrih mož in žena bi nas zgodovina verjetno že pozabila. Mi pa ne smemo pozabiti teh hrabrih mož in žena.

Letos se je komemoracije v Gradcu udeležilo več kot 200 ljudi. Organizator je bilo Združenje borcev za vrednote NOB Lenart, na čelu z predsednikom Alojzom Bežjakom. Za kulturni program so poskrbeli pevci Kulturno turističnega društva iz Selc. Tokratni govornik je bil Jože Gašparič, predsednik ZB NOB Ruše.

Franc Bratkovič

SPOROČILA

Knjiga o škofu Grmiču

Marjan Toš nam je sporočil kontakt za nakup knjige dr. Vekoslava Grmiča Škof pričevalec. To je Založba Kulturni center Maribor, Ljubljanska ulica 4, 2000 Maribor, tel: 059/025 577; kulturni.center.mb@gmail.com

PESEM

Ne peti,
rjoveti,
bi morali,
v teh dneh,
poeti.

Kajuhu

Ne peti, ne peti, ne peti ...
In pojem, ker tebe ni, Kajuh.
In nikogar več ni, ki bi mogel
kakor ti z verzi rjoveti in peti.
Pesem tvoja je kakor odmev,
mogočno orožje in opomin
borcev tvojih pogumno padlih.
Glej, kurirja solze pojejo
in rjovejo tebi in njim,
da v srcih nevednih
zrasel bo ponos in spomin.
V trhle bilke naše mladosti,
in begajoča srca v prihodnost
dviguje in nosi v večnost kot
zastavo domoljubja in upora
nepozabni rjoveči tvoj stih.
Tvoja pesem premika planine.
Tvoja kri nas hrani s ponosom.

V naših venah teče kot reka
sleherni tvoj odmevajoči stih.
Vse, za kar si navdihneno živel,
svoboda naša bila je tvoj ideal.
In mi za tebe pojemo in njih,
ki presahli so potoček neresnic,
mlačna luža sramna in kalna.
V plahih nevednih srcih mladosti
vnukov partizanov, borcev tvojih
in neustrašnih pogumnih kurirk,
ki tavajo danes slepi in gluhi
brez vednosti, da ponosno
enkrat življenje mlado dal si.
In spet bi ga dal za svobodo,
svobodo in mir vseh nas in njih.

Soka Štikavac

REPORTAŽA Po spomenikih okrog Ovsiš (1)

Izdajalcu se niso maščevali

Janko Potočnik je že 90. letu, pa je še vedno bistrega uma in trdnega zdravja, predvsem pa je odprt in prijazen sogovornik. V njegovem pripovedovanju ni nobene zamerljivosti ali grenkobe, kaj šele sovražnosti do ljudi, ki so povzročali zlo njemu in skupnosti. Rodil se je 12. maja 1933 v vasi Rovte nad Podnartom, po domače pri Potočniku, živi pa z ženo Marijo v lepo urejeni hiši na Ovsišah. Čilost vzdržuje z delom na vrtu, rad se udeležuje spominskih srečanj, dolga leta je bil zavzet planinec in dejaven član Planinskega društva Radovljica. 12 let je kot gospodar Valvasorjevega doma v februarju soorganiziral spominski pohod na Stol. Pri očetu na domu v Rovtah se je izučil za mizarja, po vojni se je najprej zaposlil v Elanu, potem pa je do upokojitve delal v kemični tovarni v Podnartu. Dobro se spominja številnih razburljivih in krutih dogodkov iz časa druge svetovne vojne, čeprav mu je bilo takrat le nekaj čez deset let; v pogovorih o vojni so se mu še trdneje zasedrali v spomin.

Napad na tiskarno Jelovica na Malem vrhu 22. oktobra 1944

V leseni baraki na Malem vrhu pod Jamnikom (821 m. n. m), tudi zanjo

Potočnikova kmetija v Rovtah danes

je moj oče izdelal okna in vrata ter priskrbel les, so jeseni 1944 domačini Ozinčevi (pisali so se Benedik), Žitarjevi s Češnjice in drugi postavili majhno tiskarno, tiskarski stroj oziroma ciklostil so selili iz skrivališča v skrivališče. Najbrž so ga prenesli iz tehnike, ki je malo pred tem v Rovtah zaradi požara prenehala delovati.

Elektriko jim je po kablu zagotovil Tone Šolar, Grogôrjov iz Rovt 6. Tiskarna na Malem vrhu je delovala le nekaj mesecev. Spet se je našel nekdo, ki je teren zelo dobro poznal in tiskarno izdal. Govorilo se je, da

je izdajalec iz višje ležeče vasi Njivica potegnil vrstico vse do tiskarne in tako domobrancem označil pot. Dve visoki smreki na Malem vrhu so tiskarji uporabljali za opazovalnico, vendar tistega dne niso opazili ničesar, čeprav jih je Slavko Benedik, ki je bil lažji invalid (soime-njak tistega Benedika, ki je postavil tiskarno), prišel obvestiti, da se na Njivici že zbirajo domobranci. Napad se je začel, ropotalo je, krogle so švigale po zraku, mislili smo, da je sodni dan. Tiskarjem se je uspelo umakniti, domobranci pa so, sledeč električnemu kablu, prišli do

Janko Potočnik z Ovsiš pri Podnartu

Grôgorjovca in grozili, da bodo vse pobili in domačijo zažgali, vendar tega nazadnje niso storili. Razsajali so po vasi in kričali na ljudi. Naša mama in sosedja Jeromova sta sku-

paj z otroki brezglavo zbežali proti gozdu brez vsega, strah nas je bilo, jokali smo. Po nekaj urah, ko se je streljanje umirilo, so se Jeromovi vrnili domov, mi pa smo se zatekli na kmetijo pri Pôrtarju na Ovsiš, kjer je živela mamina sestrična, in od tam oprezali na cesto, kaj bo.

Proti večeru smo zagledali kolono, ki se je vračala iz Rovt. Stari Turkov ata je moral zapreči konja in odpeljati zaplenjeni tiskarski stroj na železniško postajo v Podnartu. Zanimivo, da tokrat žrtev ni bilo. Menda je sam izdajalec tako naročil, ker se je bal maščevanja. Vsi smo vedeli, kdo je bil izdajalec, a se mu nihče ni maščeval. Kmalu po vojni je umrl za rakom na želodcu.

Mira Hladnik (po pripovedovanju Janka Potočnika), foto: Miran Hladnik

Tehnika RK II Jelovica

Tehniko RK II Jelovica so postavili 16. novembra 1943 na pobudo rajonskega komiteja Podnart - Kropa; po odhodu Slavka Benedika - Vinka v pokrajinsko tehniko jo je vodila Marija Strajnar. Iz vasi so jo preselili na Mali vrh, kjer so jo 22. oktobra 1944 uničili kranjski domobranci. Natisnila je 94 tiskov v nakladi 69.346 izvodov. (Jože Krall: Partizanske tiskarne na Slovenskem, 3: Gorenjske in štajerske tiskarne, Ljubljana: Partizanska knjiga, 1976, 207)

V METEŽU ZGODOVINE Gostilna Ruski car (4)

Trije bratje Cunder v NOB

Tomaž Kšela

Najmlajši med tremi brati Cunder iz gostilne Ruski car na Ježici v Ljubljani, ki so se na začetku vključili v narodnoosvobodilni boj, je bil Boris. Zaradi bolezni je moral šolanje na gimnaziji opustiti, nato pa je končal gostinsko šolo in opravil kuharski tečaj. Potem ko si je pridobil poklic, je šel na prakso na Bled in v Salzburg, leto 1935 in 1936 pa je služil vojaški rok v domu garde v Beogradu kot šef kuhinje. Po vojaščini je odšel na tečaj hotelirstva v Franciji, kjer je ostal na praksi do leta 1939, ko se je vrnil na Ježico in materi pomagal voditi gostilno.

Po okupaciji so bili v gostilni Ruski car sestanki za vključitev različnih skupin v Osvobodilno fronto. Boris Cunder se je, kot je napisal v svojem življenjepisu, ki ga hrani njegov sin, znani ljubljanski odvetnik Matjaž Cunder, jeseni 1941 vključil v terensko delo na Ježici, kjer je spočetka zbiral blago za partizane, leta 1942 pa je postal komandant narodne zaščite. Njegovo ilegalno ime je bilo Primož. Avgusta 1942 so ga Italijani aretirali, vendar mu niso uspeli ničesar dokazati, zato so ga septembra internirali na Rab. Kot je zapisal v svojem življenjepisu, je oktobra sodeloval v uporu, ki ga je organizirala Osvobodilna fronta proti internirancem, ki so bili v taborišču na oblasti in so dobro živeli na račun svojih tovarišev. Januarja 1943 so ga poslali na Reko, od tam pa v Treviso. Marca tega leta je pristal v taborišču Visco, kjer je bil do kapitulacije Italije. V vseh taboriščih je bil povezan z Osvobodilno fronto.

Po razsulu italijanske armade je, kot sam piše, šel organizirano v partizane, kjer je bil član gospodarske komisije za Primorsko. Na

tem položaju je bil do ofenzive septembra 1943. Med ofenzivo je bil intendant na novo formirane brigade. Oktobra 1943 je moral zaradi bolezni s privoljenjem komandanta zapustiti partizanske vrste in odti na zdravljenje v ljubljansko bolnišnico. Po vrnitvi k Ruskemu carju je bil decembra 1943 izdan in aretiran. Po enomesečnem zaslišanju so ga Nemci poslali v Dachau, od koder se je vrnil po osvoboditvi.

Po vojni je bil najprej ravnatelj Turist hotela v Ljubljani, pozneje pa ravnatelj hotelov Union in Slon ter zdravilišča Slatina Radenci in Rogaška Slatina. Po smrti matere je prevzel domačo gostilno Ruski car, v kateri je živel s svojo družino. Bratom, še zlasti Borisu in Milanu, je v času, ko so bili v taboriščih, v sodelovanju z materjo veliko pomagala sestra Jelena Kšela, rojena Cunder, ki je z družino živela na Štajerskem. Njihova sestra Nada Slodnjak, rojena Cunder, je po porodu tretje hčere umrla že pred drugo svetovno vojno. Jelena

in njen mož ing. Jože Kšela, ki se je tik pred vojno hudo poškodoval in je okupacijo zaradi več zlomov kosti pričakal v mavcu na bolniški postelji, sta imela pred vojno prihranjenega nekaj denarja, s katerim sta nameravala kupiti hišo. Po okupaciji sta prihranke predala Jelenini materi in »ruski carici« Franji Cunder, ki je nakupila živež ter ga skrila v malo kuhinjo, vhod vanjo pa zakamufirala s steno za obešalnike. Tako je med vojno imela skrivne rezerve hrane, s katerimi je lahko pomagala sinovom in drugim. Da italijanski oblastniki ne bi postali pozorni na pakete, ki jih je pošiljala sinovom v taborišča, jih je najprej skrivoma dostavila znanki na Bledu ali kakšni drugi znanki zunaj z bodečo žico obdane Ljubljane, te pa so jih poslale po pošti naprej.

Jelena je z družino ob okupaciji živela v Mariboru, ki je bil med drugo svetovno vojno med najbolj bombardiranimi mesti na območju nekdanje Jugoslavije. Zavezniki so ga prvič bombardirali 7.

januarja 1944. Ob tem napadu je le za las manjkalo, da bombe niso ubile dveh Jeleninih hčera, zato se je z njima takoj umaknila na možovo domačijo v vas Bolehnečici v Prlekiji, na kateri sta gospodarila Jožetova sestra Marija in njen mož Jože Senčar. Ko so pri Ruskem carju skrivne zaloge hrane pošle, so hrano za internirane Jelenine brate Franji Cunder začeli pošiljati iz Bolehnečicev. Zato da med paketi ne bi bilo prevelikih premorov, si je Jelena beležila, kdaj in koliko je komu poslala. Na enem od listkov, ki se je ohranil, je evidenca paketov, ki jih je v določenem obdobju poslala dr. Milanu Cunderu v taborišče v Sachsenhausnu. V povprečju je Milanu poslala vsaj en paket na teden. Podobno je pomagala tudi bratu Borisu. Ko je dr. Cunder, ki je pakete delil s sojetniki, padel v politično nemilost, so mu očitali, da je imel v taborišču »privilegije« in da mu je »hrana ostajala«. Za las je manjkalo, da ga sestrska ljubezen, ki mu

je v taborišču pomagala preživeti, po osvoboditvi ni stala glave.

Carjevi, kakor so družini pri Ruskem carju pravili domačini, so bili ves čas vojne med seboj tesno povezani. Bratje so v času, ko so bili v ilegali, pisali sestri v Maribor, ona pa materi v Ljubljano. Zaradi cenzure pisem so uporabljali »šifre« in spremenjena imena. Brat Stane je bil Stanislava, Milan s partizanskim imenom Miha, je imel še domače skrivno ime Milena, besedica »lemenat« je pomenila taborišče itd. Medvojna korespondenca med člani Carjeve družine priča o njihovi tesni povezanosti, družinski ljubezni in medsebojni pomoči v najhujših časih in življenjskih okoliščinah. Poleg življenjske sreče jim je zagotovilo tudi ta medsebojna pomoč pomagala, da so drugo svetovno vojno preživeli vsi iz družine pri Ruskem carju in njihovi ožji družinski člani, čeprav so bili vsi trije bratje od leta 1941 vključeni v narodnoosvobodilni boj.

(Konec)

IMELI SMO LJUDI

Lojze Maslo -
Stjenka

Vse redkejšje je slovo od partizana prvoborca in še težje je ujeti v nekaj stavkov skoraj sto let življenja, zlasti ko ne gre za kogar koli, ampak za velikega in pomembnega človeka, kot je bil Lojze Maslo - Stjenka.

Začetek tega življenja je bil tih in skromen, vpet v malo brkinsko vas Ostrožno Brdo, kjer se je leta 1925 rodil Lojze in rasel v družini enajstih otrok. Pa je prišlo leto 1941 in vse se je spremenilo. Družina Maslo je takoj sledila klicu Osvobodilne fronte za upor proti italijanskemu fašizmu, ki je do takrat teroriziral tudi Brkine. Devet od enajstih otrok je odšlo v partizane, mamo so sežgali v Auschwitzu, dva brata sta padla in eden je bil razglašen za narodnega heroja. Trpljenje in upanje sta herojsko družino Maslo zaznamovala za vedno – tako kot mnogo slovenskih in jugoslovanskih družin. Prva požgana hiša v Brkinih je bila Maslova.

Lojze Maslo je prehodil partizansko pot od začetka do zmogovalnega konca. Najprej se je boril v Brkinski četi, ki je delovala na jugu Primorske vse do morja. V času kapitulacije Italije je postal komandant Ljudske partizanske brigade, nato komisar bataljona v Šerčerjevi brigadi in bil na Štajerskem težko ranjen. Po okrevanju je postal sekretar rajona KP Prem, potem okraja Podsnežnik in okraja Brkini. Pred tem časom so Italijani v Rimu uprizorili sodni proces bratov Maslo in dva brata obsodili na smrt, Lojzeta pa na 30 let ječe.

Ko se poslavljamo od njega, se moramo vprašati, kaj je tega v začetku preprosteга kmečkega fanta privedlo v popolnoma drug svet. Nedvomno ga je partizanščina oblikovala v odgovornega človeka in voditelja v narodnoosvobodilnem boju. V povojni družbi so vrednote tega odsevale v vseh njegovih dejanjih. Diplomiral je na Pravni fakulteti in opravljal odgovorne funkcije na sodišču, na CK-ju v notranjih zadevah, nadvse rad pa tudi v borčevski organizaciji, kjer je svojo partizansko pot podoživljal v krogu svojih soborcev in novih somišljenikov. Tri velike zmage je dosegel: kot partizan prvoborec, kot borec Brkinske čete je razorožil italijansko motorizirano divizijo, ki se je umikala v Italijo, in ko je končal pravno fakulteto.

Lojze nam bo ostal v spominu zaradi čudovitega značaja, večnega nasmeha, privrženosti narodnoosvobodilnemu boju, smisla za pravičnost in še bi lahko naštevali. In pogrešali ga bomo.

Jože Hartman

Marija Mirkac -
Minka

Na pokopališču Razbor smo se 2. novembra poslovili od Marije Mirkac, »Pečolarjeve Minke«. Zapus-

tila nas je v 91. letu starosti. Rodila se je v narodnozavedni družini gostilničarja in rokodelca. Že v rani mladosti se je seznanjala z ljudmi in njihovim premagovanjem najrazličnejših težav, s katerimi jih je zaznamovalo življenje. Pri hiši so imeli razumevanje za ljudi ter so jim kolikor mogoče pomagali.

Vojna vihra druge svetovne vojne je zahtevala jasno opredelitev. Družina se je zavestno vključila v narodnoosvobodilni boj, v odpor proti nemškemu okupatorju. Oče Anton Pečolar je bil izkušen Maistrov borec, ki se je ukvarjal tudi s čevljarstvo obrtjo. Čevlje je izdeloval tudi za partizanske borce. Pravijo, da je prve naredil za Franca Leskovška - Luko. Deloval je v ak-

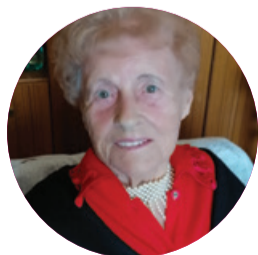
tivih OF v domačem kraju, zato ni naključje, da je bila med aktivisti njegova hči Minka. Sprva je dobivala lažje, pozneje pa vse zahtevnejše naloge. Kot zanesljiva kurirka je bila vez med terenom in partizanskimi enotami, ki so delovale na širšem območju Razborja. Slovella je po zanesljivosti in predanosti, saj je vsako nalogo natančno izpolnila. Že v času druge svetovne vojne je njihova domačija slovella kot zanesljiva partizanska javka. Po vojni je bila točka, na katero so se radi vračali partizani in aktivisti OF ter z domačini obujali spomine na prehojeno pot.

Marija je rodila sina Danila in hčeri Marijo in Emo. Razdajala se je svojim najbližjim, med katerimi so bili njeni otroci na prvem mestu. Zato ni naključje, da so vzgojeni v narodnozavedne ljudi.

Ob vodenju gostilne z možem Antonom in delu na domočiji si je vedno vzela čas za ohranjanje idej in vrednot narodnoosvobodilnega boja. Zato se je z vso vnemo vključila v delovanje v krajevni skupnosti in še posebej razveto v Krajevnem odboru ZB Razbor. V zavetju Pečolarjevih so prihajali znani borci, prekaljeni partizani: Aleks, Zora, Majda, Franta in še mnogi drugi. Do zadnjih dni se je udeleževala spominskih slovesnosti, posvečenih narodnoosvobodilnemu boju, 14. diviziji, pohorskim partizanom, Karlu Destovniku - Kajuhu in drugim pomnikom te velike epopeje slovenskega naroda.

Miha Butara

Ljuba Šenica

Ljuba Šenica se je rodila 9. junija 1931 v Žužemberku mami Ani in očetu Francu Zalašček. Osnovno šolo je do požiga šolske stavbe leta 1943 obiskovala v Žužemberku. Kot otrok je med drugo svetovno vojno doživela prihod italijan-

ske vojske in po kapitulaciji Italije nemško in domobransko zasedbo Žužemberka. Njena družina je bila partizanska. 21. februarja 1945, tik pred koncem vojne, je na grozovit način izgubila petnajstletno sestro Anico. Spomin nanjo in na ta tragični dogodek je tovarišica Ljuba v svojem srcu nosila vse življenje. Bolečino je prelila v verza in jo zapisala v pesmi takrat, ko ji je bilo najtežje.

Po vojni je nadaljevala šolanje in se leta 1948 zaposlila na oddelku krajevnega urada v Žužemberku. Hitro se je učila, bila je natančna in predana delu, zato se je leta 1952 kot matičarka zaposlila v Mariboru. Vsa leta, preživeta v Mariboru in daleč od doma, je bila kot mlado deklo v mislih še vedno pri mami in očetu v Žužemberku. Čutila je domotožje in pogrešala mamo, ki je leta 1954 ostala brez moža. Leta 1957 je bila premeščena v Novo mesto, kjer se je zaposlila kot matičarka v Žužemberku in je to delo opravljala vse do upokojitve. Leta 1957 se je včlanila v Krajevni odbor zveze borcev Žužemberk, v katerem je vse do leta 2008 opravljala delo sekretarke in tajnice. Po letu 2008 je prevzela mesto predsednice in to funkcijo vestno opravljala vse do leta 2015.

Dolga leta je svoj prosti čas skupaj z možem Jožetom namenila delu v KO ZB Žužemberk, Društvu upokojencev Žužemberk in v Krajevnem odboru Rdečega križa, v katerem je bila članica 60 let. Svojo humanost in željo, da bi pomagala drugim v stiski, je začutila že takoj po vojni. Kot mladinka ni pozabila na najstarejše. Doma so skuhali koruzne žgance in mleko in mama je v peči spekla kruh. Vse je skupaj z drugimi mladinci odnesla tistim, ki so po vojni ostali brez vsega in so bili zaradi starosti onemogli. Vsa leta je bila predana humanitarne delu in bila vedno pripravljena pomagati vsem pomoči potrebnim. Bila je tudi članica Zveze komunistov in Socialistične zveze delovnega ljudstva, zatem pa Socialnih demokratov. Ves prosti čas je namenila pridobivanju podatkov o padlih in umrlih med drugo svetovno vojno v Žužemberku in okolici. Z možem Jožetom sta vsa leta urejala okolično spomenikov ter obnavljala zbledle napise imen padlih in umrlih med to svetovno vojno. To njuno delo ter bogato zapuščino nadaljujemo članice in člani Občinske organizacije ZB za vrednote NOB Žužemberk.

Za svojo predanost delu za dobro ljudi, za ohranjanje in širjenje vrednot NOB je bila Ljuba Šenica prejemnica številnih priznanj. Med drugim je leta 2014 prejela zlato plaketo ZB NOB Slovenije.

Darko Pucelj

V SPOMIN

Marjanca Golob,
roj. Šifrar

Letos je minilo 135 let od rojstva Marjance Golob (1887–1956), Tajnetove Marjance s Praprotnega, in 80 let od dne, ko je bila leta 1942 z dvema hčerama, Manco in Julko, ter možem Petrom odpeljana v Begunjske zapore. Od tam so moža poslali v zloglasno taborišče Mauthausen,

Golobova mama je vse do svoje smrti nosila cvetje na grob svojih sinov na pokopališču v Selcah.

kjer je še isto leto končal v krematoriju, mamo in hčerki pa so odpeljali v koncentracijsko taborišče Ravensbrück. Leta 1942 sta v partizanih padla tudi oba sinova, partizana prvoborca, Lojze in Jože Golob.

Golobovo mamo so poleg nečloveškega taboriščnega trpljenja strle tudi duševne stiske in bolečine. Taboriščni zdravniki so Marjančine muke in bolezni samo opazovali in ugotavljali, koliko mati »banditov« telesno in psihično lahko vzdrži. Kot ubolela in bolna taboriščnica je bila uvrščena v skupino nesposobnih za težja dela in označena z »rdečim kartonom«. To je bila obenem tudi »napotnica« za krematorij. Trikrat je bila mati Golobova v vrsti za krematorij, vendar so jo sojetnice z veliko drznostjo uspele rešiti.

Ko se je končevala druga svetovna vojna, so nastale nove nevarnosti za ohranitev življenja, kajti nacisti so s pobijanjem jetnikov taboriščnikov hoteli prikriti svoja nečloveška dejanja. Marjanca se je ob pomoči sojetnic in tudi dobrih ljudi po težki kalvariji trpljenja julija 1945 vrnila na Praprotno in našla dom v popolnem razsulu in opustošenju. Po desetih letih trdega dela in skrbi, da so nekdanji dom nekako uredili, je 9. novembra 1956 umrla in se v grobu pridružila sinovoma. Za možev, očetov grob pa se nikdar ni izvedlo, kje naj bi bil, saj je njegovo truplo zgorelo v krematoriju v taborišču Mauthausen.

Franc Ekar

Slavka Alič

Pred 100 leti (9. decembra) se je v vasi Gornji Ig sredi krimskih gozdov rodila Slavka Čampa (poročena Alič). Grumova Slavka se je rodila mami Alojziji in očetu Ludviku, ki je bil doma z Gore nad Sodražico. V družini je bilo sedem otrok, Slavka pa je bila najstarejša. Po končanem šolanju v Iški vasi je ostala doma in pomagala staršem pri trdem delu na kmetiji.

Ko se je začela druga svetovna vojna, se je vsa družina vključila v boj proti okupatorju in domačim izdajalcem za obrambo domovine. Njihova domačija je bila edina v vasi, ki so jo stalno obiskovali partizani. Slavka je stike s partizani navezala že decembra 1941, januarja 1942 pa v domači hiši oskrbela prve ranjene partizane, ki so se zatekli k njim po napadu na italijansko postojanko na Verdu. Nato je partizanom kuhala, pekla kruh, jim šivala raztrgana oblačila. Julija 1942 so jim Italijani požgali hišo, očeta Ludvika in brata Ludvika pa odpeljali v internacijo na otok Rab. Oče je tam od lakote umrl, brat pa se je z Rabsko brigado vrnil v Slovenijo in padel 9. maja 1944 v boju z domobranci. Brat Pavle je novembra 1943 odšel v partizane in tam ostal do osvoboditve. Družina (mama Alojzija, sestra Danica, bratje Vilko, Mirko in Janez ter Slavka) je bila pregnana na Ig, kjer je bila domobranska postojanka. Slavka je postala še bolj dejavna. Nosila je pošto v Ljubljano, ki je bila

obdana z bodečo žico. 24. oktobra 1944 so jo v vasi Golo, potem, ko jo je izdal domači izdajalec, ujeli domobranci. Po zasliševanju in pretepanju so jo odpeljali v begunjske zapore, od tam pa v nemško delovno taborišče v Salzburg, kjer je bila do osvoboditve. Po vojni je najprej živela na Igu, kjer je bila tudi predsednica mladinske organizacije. Med drugim je sodelovala pri pobiranju umrlih po krimskih gozdovih, ki so zdaj pokopani v grobnici na Gornjem Igu. Leta 1949 se je poročila z Janezom Aličem, ki je bil med drugo svetovno vojno zaprt v štirih italijanskih in pozneje v dveh nemških taboriščih, kjer je v Buchenwaldu tudi dočakal osvoboditev.

J. A.

Voščilo za leto 2023

Brez trkanja in SMS najave,
kar vstopil v naše je domove:
odločno, niti malo plah,
in z vojaškimi ukazi
nam letos vlada strah.

Zato voščilo tokrat je drugačno:
na goli papir, brez slik,
riše šopek lepih se želja,
da bi novo leto nam prineslo
več ljubelega miru, veselja,
zdravja in ljubezni,
pa z vročim soncem
tudi ravno prav dežja.

Maca Jogan, 16. 12. 2022

SVOBODNA
BESEDA

www.svobodnabeseda.si

JUBILEJI

100 let
Silve Ivanetič

Življenje Silve Ivanetič je bilo polno, ustvarjalno, delovno in vesela je, da je dočakala častitljivi jubilej, sto let. Ob tem jo žalosti zgolj to, da mnogo njenih prijateljev, sorodnikov in znancev s katerimi se je rada družila, ni več med nami. Vedno je bila dejavna. Tudi zdaj, ko je dopolnila sto let, še vedno sama načrtuje in vodi redna vzdrževalna dela v hiši. Še nedolgo nazaj je kuhala sama, zdaj pa to prepusti dostavi iz bližnjega gostišča. Ob pomoči družine, sina Igorja, snaha in prijaznih oskrbovalk veliko lažjih stvari še postori tudi po hiši.

Tudi prebere še vedno kaj, res so sicer besedila krajša, zato pa rada prebira dnevno časopisje, rada je na tekočem z dnevnimi novicami. Svobodno besedo temeljito preuči, prav tako rada prebira Mladino kakor tudi kakšno drugo revijo. S pokojnim možem Jurijem sta bila dolga leta redna obiskovalca knjižnice in zavzeta bralca.

Pokončna, vztrajna, dosledna je. Prav zato še vedno vsako jutro potelovadi in se večkrat dnevno po deset minut sprehodi po hiši in terasi, da ohranja vitalnost in gibčnost, kar je v njenih letih izjemnega pomena. Pri vsem jo ovira slabši sluh. Silva Ivanetič se je rodila 1. decembra 1922 očetu Francu Požarju in njegovi ženi Ivanki. Oče Tržačan in mama Vipavka sta pred vzpenjajo-

čim se fašizmom pribežala v Kraljevino Jugoslavijo. Njen oče je kot črkostavec delal v tiskarni časopisa Slovenec, mati pa je gospodinjila

in šivala. Mladost je Silva skupaj z dvema sestrama, očetom in mamo preživela v Ljubljani. V Ljubljani je končala osnovno šolo, maturirala pa je na Gimnaziji Poljane. Vpisala se je na Medicinsko fakulteto v Ljubljani, vendar je njen študij preknila druga svetovna vojna. Leta 1942 se je vključila v Osvobodilno fronto in najprej delovala kot terenska aktivistka za Bežigradom. Iz ilegale je po kapitulaciji Italije nato odšla v partizane in se pridružila sanitetni ekipi partizanske bolnice Snežnik, kjer je v njenih izpostavah vse do osvoboditve negovala ranjene in bolne soborce.

Po vojni je delala kot administratorka na predsedstvu vlade. Na enem od mitingov je spoznala študenta rudarstva in nekdanjega par-

tizana inženirca Jurija Ivanetiča, ki je še okrevljal po številnih posegih na komolcu, poškodovanem v boju Levstikove brigade. Po poroki in sinovem rojstvu sta se iz Ljubljane za nekaj let preselila k moževi družini v Novo mesto. Leta 1959 pa se je družina nastanila v Kamniku, saj je mož Jurij prevzel vodenje rudnika kaolina v Črni, sama pa se je zaposlila na oddelku za splošne zadeve občinske uprave Kamnik, kjer se je upokojila na položaju namestnice načelnika.

Partizanko, partizansko bolničarko, dolgoletno članico Združenja borcev za vrednote NOB Kamnik smo prav na njen stoti rojstni dan obiskali na njenem domu in ji zaželeli še veliko zdravih let.

Alenka Jevšnik

100 let
Micke Lazar

Marija (Micka) Lazar (na sliki stara 20 let) se je rodila 5. decembra 1922 v Kropi. Živahna, nasmejana stoletnica zna zbrano in iskrivo pripovedovati. Živi sama v Fovšaritnici, značilni trški hiši sredi Kroke, ozaljšani z rdečimi pelargonijami, za katere skrbi sama. Svojih otrok nima, tudi poročena ni bila, ima pa sorodnike, ki pogosto pridejo naokrog, ker je v njeni družbi prijetno. Bila je zaposlena v kroparskem Plamenu kot blagajničarka. Poudari, da so njeni izračuni vedno »štimali«. Zelo rada je hodila na »šiht«, ker je bilo vzdušje med zaposlenimi prijateljsko in solidarno. Neverjetno,

kako dobro ji služi spomin! Oživila je zgodbo o ranjenem partizanu, ki ga je skrivala in oskrbovala njena družina. Tole je njena pripoved:

Bilo je pozimi na sveti večer leta 1943. Stara sem bila 21 let. Z sestrama in bratoma smo čemeli pri domači peči, ko se zasliši močno trkanje. Sosedovi puncji sta na prag privlekli ranjenega partizana, rekoč: »Vi ga skrijte in poskrbite zanj, ker imate zvezo s partizani.« Mladi fant je bil ves premočen, okrvavljen in nezavesten. S sestro Majdo sva ga prevzeli, odnesli smo ga v prvo nadstropje in mu za silo oskrbeli strelno rano. Ko je prišel k sebi, sva mu postregli z juho. Ranjen je bil v dimlje, eno roko je imel zlomljeno. Nemci so na božič zjutraj prečesavali Kropo in iskali partizane, na katere so streljali ob nenadnem sreča-

nju. Seveda so potrkali tudi na naša vrata. Zadnji hip so podnajemniki iz prvega nadstropja ranjenca skrili

na podstrešje, kjer smo gojili zajce in kokoši. Potisnili so ga v zaboj, čez so poveznili lesen pokrov, po vrhu pa posuli seno in listje.

Štirje Nemci so stopili v hišo in se posedli za mizo, mama Rezika jim je postregla z jamniškim češnjevcem in celo s potico. Oče Janez je dobro obvladal nemščino in je izvidnike zamotil z dovtipi, obiskovalci so si dolivali češnjevca in postajali vedno boljše volje. Ranjenčevih okrvavljenih cunj, ki so se sušile na peči, niso opazili in tudi hiše niso preiskali. Tako smo se po čudežu izognili usodnemu obračunu. Naslednje dni so še patroljirali po vasi in spraševali po pobeglih partizanih. Čeprav so številni sosedje vedeli, kje je ranjenec, nas ni nihče izdal. Ranjeni partizan, ime mu je bilo Boris

Šober (1917–1985), bil je oficir 1. bata-ljona Prešernove brigade, je počasi okrevljal. Nekoč je ponoči med policijsko uro prišel naokrog še zdravnik Debevec iz Radovljice, ki je rano strokovno oskrbel. Sredi januarja 1944 so ga prenesli v partizansko bolnico nad Prtovcem, zdravil se je še v več drugih partizanskih bolnicah, preden se je spet lahko pridružil četi.

Po vojni se je poročil, otrok pa z ženo nista mogla imeti. Ko je postal soorganizator zagrebškega velesejma, sta se preselila v Zagreb, v Kropo pa sta se vedno rada vračala in se s hvaležnostjo spominjala svojih dobrotnikov.

Spoštovana tovarišica Micka Lazar, vse najboljše za visoki jubilej!

Mira Hladnik

99 let
Dore Valečič

Tovarišica Dora Valečič, po domače Večerina Dora iz Dan pri Divači, je visoki jubilej 99 let praznovala 14. novembra letos. Rodila se je v številni družini kot 12. otrok. Obiskovala je italijansko šolo v domači vasi in služila kruh v Lokvi. Dora je opravljala tako ženska kot moška dela.

»Zelo zgodaj sem vstajala, da sem odpravila živino v hlevu in odšla na njivo,« je začela pripoved Dora. O svojem življenju pripoveduje zbra-

no z vsemi letnicami dogodkov. Je bistra, zgovorna in pokončna gospa. Preživela je grozote druge svetovne vojne. Kot 21-letno dekle je bila kurirka in je po poti Dane-Vareje skrivaj nosila partizansko pošto.

Na njen rojstni dan smo jo člani Zveze borcev za vrednote NOB Divača obiskali v njeni domači hiši, kjer živi s sinom Joškom. Vesela nas je bila in postregla nam je s svojim domačim jabolčnim štrudljem. Tovarišici Dori želimo vse najboljše, predvsem pa zdravja, in da se ob 100-letnici spet srečamo.

Nada Grandič

Ob jubileju
Sonje Cunder

Tržaška Slovenka Sonja Rozalija Cunder, rojena Wagner, bo praznovala svoj stoti rojstni dan zadnji dan letošnjega leta. Največ o njeni življenjski poti ve njen sin Primož, ki je njeno zgodbo zaupal tudi nam.

Kmalu po tistem, ko je Sonja končala srednjo trgovsko šolo v Trstu in se zaposlila v špedicijskem podjetju, so fašisti in nacisti okupirali Slovenijo. Kot mlado, svobodoljubno, pogumno in lepo dekle se je takoj pridružila odporniškemu gibanju in dobila nalogo, da v Trstu za partizane ilegalno zbira denar in opremo. Zaradi predaje pomoči je imela stalne stike s partizani. En stik pa je bil zanjo usoden: junija 1944 se je s kolesom odpeljala v Podrago pod Nanosom, kjer se je srečala s Stanetom Cundrom (na sliki kmalu po poroki) iz znamenite gostilne Ruski car na Ježici pri Ljubljani, ki je prišel iz Baze 20 oziroma Baze 80 nabavljat opremo za partizanske enote. Med njima je preskočila iskrica in čez dober mesec sta se v Kobdilju na Krasu poročila.

Po poroki sta oba nadaljevala delo v narodnoosvobodilnem gibanju: ona v Trstu, njen mož pa v Bazi 80. Po vrnitvi v bazo so Staneta zaradi nemorale izključili iz partije, ker je zavedel mlado dekle. Šele ko je dokazal, da sta poročena, so ga sprejeli nazaj. Oktobra 1944 so Sonjo aretirali in zaprli v tržaške zapore, kjer kljub mučenju ni nikogar izdala. Decembra 1944 so jo poslali v taborišče Ravensbrück v Nemčiji na prisilno delo v nemški vojaški

industriji. Ko so zaradi približevanja Rdeče armade interniranke selili, ji je s skupino sojetnic uspelo pobegniti, nato pa se je iz Nemčije peš vrnila v že osvobojeni Trst. Tam je z možem, majorjem JLA in članom zavezniške komisije za vojni plen, živela do 15. marca 1946, ko je pripadnik četnikov nanj izvedel atentat in ga s štirimi strelji iz pištole hudo ranil. Po njegovem okrevanju sta živela v Beogradu, leta 1949 pa sta se vrnila v Ljubljano, kjer sta se jima rodila otroka Zvezda in Primož.

Sonja je bila pogumna ženska. Skupaj s protifašistično borko in narodnoosvobodilno aktivistko Zoro Perello iz Trsta, s katero sta bili sovrstnici, je v zaporih pela »Na oknu glej obrazek blek« in druge partizanske pesmi, ki jih ječarji niso poznali, ter tako bodrila sotrpinke. Po vojni se ni zaposlila, temveč je skrbela za družino. Ves čas, še zlasti pa po moževi smrti leta 1993, je delovala tudi v krajevni organizaciji ZZZB za vrednote NOB Posavje. Tajniška dela v tej organizaciji je opravljala do 94. leta, za kar je ob svoji 90-letnici prejela zlato plaketo ZZZB NOB Slovenije.

V jeseni življenja zanjo vzorno skrbita sin in hči z družinama. Pred letom dni je odšla v dom starejših občanov za Bežigradom. Najbolj je vesela, kadar jo obiščejo dve vnukinji in dva vnuka ter tri pravnukinje in dva pravnuka.

Tomaž Kšela

VABILA

Osankarica 2023

Spominska slovesnost ob 80. obletnici poslednjega boja Pohorskega bataljona pri Treh žeblih na Osankarici bo **v soboto, 7. januarja 2023, ob 11. uri.**

Dražgoše 2023

81. obletnica dražgoške bitke bo **v nedeljo, 8. januarja 2023, ob 12. uri** pri spomeniku v Dražgošah. Slavnostni govornik bo Borut Sajovic, poslanec Državnega zbora R Slovenije Organizator prireditve je Organizacijski komite za prireditve Po stezah partizanske Jelovice.

Suhor pri Metliki

Slovesnost ob 79. letnici odhoda borcev XIV. divizije na Štajersko bo **v soboto, 14. januarja 2022, ob 14. uri** v Dolnjem Suhorju pri Metliki.

Organiziran bo spominski pohod od Metlike do Dolnjega Suhorja **z pričetkom ob**

10. uri izpred spominskega parka pred Belokranjskim muzejem Metlika.

Spomin na žrtve holokavsta

Slovesnost ob mednarodnem dnevu spomina na žrtve holokavsta bo **v nedeljo, 22. januarja 2023, ob 11. uri** v Centru urbane kulture Kino Šiška, Trg prekomorskih brigad 3, Ljubljana. Organizator je Koordinacijski odbor žrtev vojnega nasilja pri ZZZB NOB Slovenije

Slovesnost pri Sv. Ani

Krajevna organizacija Združenja borcev za vrednote NOB Loška dolina organizira spominsko slovesnost ob obletnici napada in poboja spečih, utrjenih in izmučenih partizanov 1. in 2. čete Notranjskega odreda, ki so ga izvedli domobranci 47. čete Rupnikovega bataljona 13. januarja leta 1945 v vasi Sv. Ana. **Spominska slovesnost bo 13. januarja 2023 ob 11. uri**

pri spominskem obeležju v vasi Sv. Ana v Loški dolini.

Partizanske smučine Cerčno '45

Na smučiščih Smučarskega centra Cerčno bodo **28. januarja 2023** pripravili tradicionalne, tokrat že 46. spominske smučarske tekme »Partizanske smučine Cerčno '45«. Odrptje tekmovanja bo **ob 9. uri** na vrhu proge Lom 4. Člani ZZZB NOB Slovenije bodo nastopili v veleslalomu in tekih, pripadniki Slovenske vojske, veterani vojne za Slovenijo, policijskih društev Sever ter Zveze slovenskih častnikov pa v veleslalomu. Zaključna slovesnost z razglasitvijo rezultatov bo pred Alpsko Perlo **ob 14. uri**. Več informacij: PARTIZANSKE SMUČINE - CERKNO '45, Hotel Cerčno d.o.o., Sedejev trg 8, 5282 Cerčno. Informacije Hotel Cerčno - tel.: 05/374-34-00, Fax.:05/374/34/33 in e - naslov info@hotel-cerkno.si.

KNJIGA Življenje in delo »očeta naroda«

Janez Stanovnik

Združenje borcev za vrednote NOB Nova Gorica je v sodelovanju z Mestno občino Nova Gorica 8. junija pripravilo Simpozij o življenju in delu Janeza Stanovnika. Letos avgusta je namreč minilo sto let od njegovega rojstva, zato so se tudi tako poklonili njegovim prizadevanjem za priključitev Primorske matični domovini. Na simpoziju je sodelovalo pet vrhunskih raziskovalcev in poznavalcev Stanovnikovega življenja in dela. Z izčrpnimi referati so z vseh zornih kotov po-

Ob 70. obletnici izkrcanja v Normandiji, 6. junija 2014, je Janez Stanovnik vodil delegacijo slovenske borbevske organizacije na tej spominski svečanosti. Na sliki sta še Stanovnikova prijatelja, pater Bogdan Knavs (v sredini) in Franc Pregelj - Boro (desno).

dali sliko človeka, čigar poklicna pot je bila izjemno bogata in raznovrstna. Vse razprave so izšle v knjigi, kjer so svoje spomine na Janeza Stanovnika zapisali še drugi avtorji.

Dr. Klemen Miklavič, župan mestne občine Nova Gorica, je v uvodnem članku z naslovom Spomin je naša civilizacijska dolžnost ter osnova za vrednote miru in prijateljstva med drugim zapisal: »Tudi pri nas se v vseh šestih občinah ožje Goriške (Brda, Miren - Kostanjevica, Renče - Vogrsko, Šempeter - Vrtojba, Kanal in Nova Gorica) spominjamo gorja dvajsetega stoletja. Negujemo vrednote miru, blaginje in prijateljstva ter se spominjamo ljudi, ki so se upri-

nasilnim ideologijam. Med njimi je bil Janez Stanovnik, ki je kot mlad intelektualcec, dejaven na političnem področju, razumel, da protifašistična vstaja ni stvar ene stranke, temveč dolžnost naše civilizacije ... Tudi v naših krajih napredujemo v duhu pluralnosti idej in svetovnih nazorov, ki so vodili Janeza Stanovnika in njegove somišljenike.«

Avtorji prispevkov v publikaciji so še: dr. Branko Marušič (Janez Stanovnik in Primorska), dr. Tine Stanovnik (Življenjepis Janeza Stanovnika, Znanstveni opus mojega očeta Janeza Stanovnika), dr. Jože Pirjavec (Janez Stanovnik – mentor), dr. Savin Jogan (Janez Stanovnik in graditev sistema ljudske demokracije), dr. Silvo Devetak (Janez Stanovnik in OZN), pater Bogdan Knavs (Janez Stanovnik kot človek dialoga) in Bojana Žokalj Jesih, ki je napisala nekaj spominov na Janeza Stanovnika in njegove otroke. V knjigi so tudi številne fotografije iz Stanovnikovega družinskega arhiva, arhiva Svobodne besede, Aleša Stanovnika in Janija Aliča.

Publikacijo, ki je izšla septembra letos v tisoč izvodih, sta uredili Ingrid Kašca Bucik in Martina Peršič, natisnili pa so jo v podjetju Mprint. Informacije o nakupu knjige dobite pri Združenju borcev za vrednote NOB Nova Gorica, telefonska številka: 05/333 20 77. **J.A.**

Naslovnica publikacije o Janezu Stanovniku

DOGODKI V galeriji Magistrata v Ljubljani

Mobilna razstava NOB 1941–1945

ZZB NOB Slovenije je pripravila mobilno razstavo z naslovom »NOB 1941–1945«. Razstava je namenjena predstavitvi zgodovinskega pomena slovenskega narodnoosvobodilnega boja. Mobilna razstava tehnično omogoča gostovanje po raznih krajih. Pripravljena je na 12 zložljivih panojih in je preprosta za transport in postavitev.

Avtor razstave je zgodovinar dr. Martin Premk, recenzirala pa jo je zgodovinarica dr. Nevenka Troha. Na panojih je predstavljen bogat fotografski arhiv Muzeja novejšeg zgodovine Slovenije na temo narodnoosvobodilnega boja. Ob razstavi je pripravljen katalog, ki je na voljo tudi v elektronski obliki. Do

Zbrane je ob odprtju razstave pozdravil ljubljanski župan Zoran Janković, o pomenu razstave pa je govoril Marijan Križman, predsednik ZZB NOB Slovenije.

27. decembra je razstava premierno na ogled v galeriji Magistrata v Ljubljani.

Aljaž Verhovnik, foto: Jani Alič

Združenja in društva vabimo, da razstavo gostite v svojih krajih. Za rezervacijo in dogovor o prevzemu razstave nam, prosimo, pišite na naslov: info@zzb-nob.si

Celjski »Stari pisker«
Spominski prostor žrtev nacističnega nasilja

mn7c
muzej novejšeg zgodovine | celje
Prešernova ulica 17, 3000 Celje
T: +386 3 428 64 10; S: www.muzej-nz-ce.si

RAZSTAVA Delavski dom v Hrastniku

Partizanski tisk

V galeriji Delavskega doma Hrastnik je 96-letni Zoran Klemen – v svoji rosnosti mladosti je sledil vzoru svojega očeta in odšel v partizane – postavil razstavo partizanskega tiska. Kot mladenič je namreč, namesto da bi šel opravljat pomočniški izpit v Gradec (Avstrija), pristal v Beli krajini, kjer ga je v Crnomlju našel sošolec njegovega očeta, in tako je Zoran, izučeni v kovinarski stroki, prišel v delavnice. Poslan je bil v Občice pri Dolenjskih Toplicah na glavno kurirsko postajo, od tam pa v Bazo 20 v Kočevskem rogu.

Zoran je sprva zbiral črke. Pozneje je bil v partizanski tiskarni strojnik in med opisovanjem dogajanja izpred skoraj 80 let pove: »Ko smo tiskali, sem vedno en izvod vzel zase. Sem si mislil, kako velikega pomena bo to čez mnogo let.« In kako prav je imel! Eno tovrstno razstavo je pred leti že pripravil, v letošnjem oktobru pa se je povezal s Krajevno organizacijo ZZB NOB Hrastnik in ob njeni podpori postavil na ogled različne tiskovine. Zoran Klemen, ki je vse svoje življenje bil dejaven tudi na gasilskem in planinskem področju, je bil kot mlad fant strojnik v partizanski tiskarni, kjer so v strogi ilegali tiskali vabila, plakate, in formularje ter časopise Ljudska pravica, Slovenski poročevalec in Naša vojska, pa tudi Pavliho in Našo ženo. Naklade sploh niso bile majhne, od štiri tisoč do deset tisoč izvodov.

Odprtja razstave so se med drugim udeležili predsednica KO ZZB NOB Danijela Kovač in oba podžupana občine Hrastnik, Vojka Šergan in Božo Majce. Tamkajšnje šole pa

so organizirale ogled Zoranove razstave. Pripovedim, kako je potekalo skrivno tiskanje, so z zanimanjem prisluhnili učenci Osnovne šole narodnega heroja Rajka Hrastnika in Podružnične šole Dol pri Hrastniku ter dijaki STPŠ Trbovlje.

Poleg posameznih izvodov tiskovin je Zoran Klemen razstavil tudi nekaj plakatov, brošur in izkaznic, vsebine pa so pripravljali partiji in v precejšnji meri tudi umetniki Božidar Jakac, Nikolaj Pirnat, France

96-letni Zoran Klemen ostaja živa enciklopedija.

Mihelič, Ive Šubic, Lojze Lavrič, Alenka Gerlovič. Zoran je spomnil tudi na svojo dolgo pešpot in prenočevanje na Podstencih. Razkril je, kako so označevali, kam je bil posamezen paket tiskovin namenjen, pa strahu polno skorajšnje srečanje z domobranci, poimensko je navedel številne zasavske ljudi, ki so tudi sodelovali v partizanski tiskarni, opisal vpad v radeško papirnico za pridobitev papirja za tiskanje, in še marsikaj.

Doroteja Jazbec

DOGODKI Festivalna dvorana Ljubljana

Praznik partizanske pesmi

Rudarski pevski zbor Loški glas iz Zagorja ob Savi

V Festivalni dvorani v Ljubljani je bila 26. novembra 14. prireditev Praznik partizanske pesmi. Njen namen je ohranitev dediščine enega od pomembnih delov naše pevske kulture, za katerega zdaj sistemsko v Sloveniji nihče ne skrbi, da bi se ohranil, in je tako postal bela lisa na narodovem pevskem zemljevidu.

Prireditev že od vsega začetka v letu 2009 organizira Kulturno umetniško društvo Serafin, ki je leta 2011 prejelo Betettovo listino za vsestranski prispevek k razvoju slovenske glasbene kulture, leta 2020 pa zlato plaketo ZZB za vrednote NOB za velik prispevek k ohranjanju resnice in sporočila o partizanski pesmi.

Na prireditvi je sodelovalo devet pevskih zborov, in sicer: Partizanski pevski zbor, Ljubljana; Mešani pevski zbor Lipa zelenela je ...

Ljubljana; Moški pevski zbor KD Tine Kos, Moravče; Ženska vokalna skupina Brinke, Grosuplje; Moški pevski zbor Radomlje; Rudarski pevski zbor Loški glas, Zagorje ob Savi; Mešani pevski zbor Medis KUD Svoboda Črnuče, Ljubljana; Moški pevski zbor Zarja, Trbovlje; Primorski akademski zbor Vinko Vodopivec, Ljubljana. Vsak zbor je zapel tri pesmi. Omeniti velja, da sta na prazniku prvič nastopila zbor iz Moravč in Radomej.

Častni pokrovitelj prireditve je bil tako kot vsa leta do zdaj župan Mestne občine Ljubljana Zoran Janković, ki ga je tokrat zastopal podžupan Dejan Crnek. Ta je v krajšem nagovoru pozdravil več kot 500 obiskovalcev, ki so do zdaj njega kotička napolnili dvorano in navdušeno spremljali doživeto petje vseh nastopajočih.

M. R.

NAGRADNA KRIŽANKA

Geslo križanke napišite na dopisnico in jo pošljite na naslov ZZB NOB Slovenije, Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana, s pripisom »nagrada križanka« ali pošljite na elektronski naslov: svobodna.beseda@zzb-nob.si do 15. januarja 2023. Trem izžrebanim reševalcem bomo podarili knjigo.

Izžrebani reševalci križanke iz 85. številke časopisa Svobodna beseda

1. Slavko Vertovšek, Ljubljanska c. 30A, 1295 Ivančna Gorica
2. Jožica Knap, Apače 111, 9253 Apače
3. Darko Hribar, Rudarsko naselje 10, 1330 Kočevje

Rešitve križanke:

OFICIRSTVO, KRVOLOČNEŽ, TAJNIK, ARA, ANETO, ILIR, VC, ENOLOG, MARŠ, LEVAR, ODILON, OTOM, GIRO, BRNIK, ZORA, ANNE, LOKVE, MRAZ, LAAR, IB, ARBA, OSK, KOMANDANT, HAAŽAN, OVEN, EKSONIM, ERO, VIS, ŠČET, ASAD, ZE, ENAKOKRAKI TRAPEZ, CARINA, NEN, ARENA.

Geslo: FRANC ROZMAN STANE; KOMANDANT.

SVOBODNA

BESEDA je glasilo ZZB za vrednote NOB Slovenije za domoljubna, socialna, gospodarska, politična, zgodovinska in kulturna vprašanja doma in po svetu. Izhaja vsak zadnji petek v mesecu.

Izdajatelj: ZZB za vrednote NOB Slovenije
Zanj: Marijan Križman, predsednik

Uredniški odbor: Aljaž Verhovnik, (predsednik) dr. Martin Premk, dr. Maca Jogan, dr. Ivan Svetlik, Mitja Meršol, dr. Nevenka Troha
Odgovorni urednik: Janez Alič

telefon: 041 686 322

elektronski naslov:

svobodna.beseda@zzb-nob.si

Oblikovanje: Vid Brezočnik

Jezikovni pregled: Mirjam Furlan Lapanja

Naslov uredništva in naročin:

ZZB za vrednote NOB Slovenija,
Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana
telefon: (01) 434-44-45; fax: (01) 434-41-17
romana.jemec@zzb-nob.si

		SVOBODNA BESEDA	KOPNO, OBDANO Z VODO	ZAČETEK GESLA	NADALJE- VANJE GESLA	TRENJE, FRIKCIJA	RAJKO RANFL	INDIGO (IZ ČRK: AKTIN)	NASELJE V POL- JANSKI DOLINI (ALPINA)	ŽARNICA Z ENO ŽARILNO NITKO	HITER KONJSKI TEK
SINERGIČNO SODELOVANJE, MEDSEBOJNO DOPOLNJEVANJE	KONEC GESLA	ČRNA CELINA	ZAPOR, AREST, TRANČA	NEMSKI REŽISER (FATIH; IZ ČRK: NIKA)	NA TANKE KOSE NAREZAN, OPEČEN BELI OLJNATI KRUH, OPEČENEC	LEPO VEDENJE			IVAN MINATTI AMERISKI IGRALEC (SEAN)		
PREPIR				LJUBLJAN- SKI PARK					EGIPČAN, BOŽANST- VO (IZ: TAP) VDOR, INVAZIJA		
SPECIAL- LIST ZA INFEK- CIJSKE BOLEZNI								DENAR, ZVENK			
NERESNO, ŠALJIVO DEJANJE						LINO LEGIŠA		DELAVEC V APNARNI			
FR. MESTO OB ŽENEV SKEM JE- ZERU (IZ: AVIEN)				SEMENJ		EMIL ADAMIČ		SP. DEL ROKAVA			
STALNA BESEDNA ZVEZA			KORITA- STA PRIPRAVA ZA KRMO ŽIVINE	ŽIVLJENJ SKA RAVEN NADA SEVŠEK				SL. SMUČ, SKAKALEC LANIŠEK ITALIJAN RTV			
OZEMLJE, SKUPNA LAST VAŠČANOV						POZIV, KLIC	ŽENA CHARLIJA CHAPLINA KRAJ PRI POREČU		OŽINA NA MALAKI		
IGOR LAPAJNE		LJUDSTVO NA NOVI GVINEJI						BELA VINSKA SORTA 14. GRSKA ČRKA	ZNOJ		POMLADNI MESEC
VRHOVNI GRŠKI BOG, ZEUS				POLETNA OBUVALA					NEPRAVI OČE		
HLAPNA IN OMAMNA TEKOČINA, ETER				ERIC CLAPTON					OSKAR NEDBAL		
GLASBENA KOMEDIJA, MUZIKAL							ŠTEVILKA 100				
						SVOBODNA BESEDA	BRITANSKI PISATELJ FLEMING		NAPITEK IZ ZELIŠČ		

ŠE POMNITE

December 1939–1944

14. decembra 1939 je bila Sovjetska zveza zaradi napada na Finsko izključena iz Društva narodov.

18. decembra 1940 je Adolf Hitler naročil svojim generalom, da izdelajo načrt za operacijo Barbarossa – napad na Sovjetsko zvezo.

5. decembra 1941 se je začela protiofenziva Rdeče armade pred Moskvo.

7. decembra 1941 je Japonska napadla ameriško ladjevje v pristanišču Pearl Harbour na Havajih.

12. decembra 1941 je Cankarjev bataljon v Rovtu pri Selški dolini porazil vod nemškega policijskega bataljona. Padlo je 45 policistov, kar je bil največji poraz nemških sil na okupiranih območjih. Poročilo o napadu je prejel vodja SS Heinrich Himmler, partizanska zmaga pa je povzročila val navdušenja pri

prebivalcih Gorenjske.

27. decembra 1941 se je Cankarjev bataljon začel umikati z območja Pasje ravni v vas Dražgoše pod Jelovico.

6. decembra 1942 se je v Bosanskem Petrovcu začela prva konferenca Antifašistične fronte žensk Jugoslavije.

12. decembra 1942 so nemške sile v operaciji Zimska nevihta neuspešno poskušale prebiti obroč in se rešiti iz Stalingrada.

24. decembra 1942 je bil v Alžiru ubit admiral Francois Darlan, ki je prestopil k zaveznikom v Afriki.

2. decembra 1943 so nemške letalske enote napadle pristanišče Bari v Italiji. Zadete so bile tudi ameriške ladje, ki so tovorile bojne pline, zato je v napadu umrlo več kot tisoč ljudi.

9. decembra 1943 so enote

14. divizije začele napad na nemško-domobransko postojanko v Kočevju.

13. decembra 1943 je bil z ukazom maršala Josipa Broza - Tita ustanovljen 9. korpus NOV in PO.

Proslava ob prvi obletnici ustanovitve korpusa

15. decembra 1943 so nemške sile na Goreljku na Pokljuki obkolile 3. bataljon Prešernove brigade. V hudem boju je padlo 79 partizanov.

Spomenik na Pokljuki

3. decembra 1944 so se v osvobojeni Grčiji začeli »decembrski dogodki« oziroma spopadi med levičarskimi grškimi osvobodilnimi gibanji in kraljevimi grškimi silami, ki jih je podpirala Velika Britanija. Po zmagi kraljevih sil je sledil »beli

teror«, ki je bil tudi eden od vzrokov za začetek državljanske vojne v Grčiji leta 1946.

3. decembra 1944 je bila ustanovljena 1. slovenska divizija narodne obrambe KNOJ-a.

16. decembra 1944 se je začela nemška ofenziva v Ardenih v Belgiji, zadnji večji nemški napad na zahodu med vojno.

18. decembra 1944 so partizani Bazoviške brigade v drzni akciji napadli rudnik svinca v Rablju in ga onesposobili.

18. decembra 1944 so enote 9. korpusa napadle nemško-domobransko postojanko v Gorenji vasi v Poljanski dolini. Po dveh dneh obleganja so se partizani umaknili.

29. decembra 1944 je Rdeča armada začela oblegati Budimpešto.

Martin Premk